

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
MODERNO VALODU FAKULTĀTE
TULKOŠANAS UN SASTATĀMĀS VALODNIECĪBAS NODAĻA

TULKA LOMA POLICIJĀ

DIPLOMDARBS

Autore: **Aija Kavinska**

Stud. apl. VācF020063

Darba vadītāja: **Mag. Phil. Linda Gaile**

RĪGA 2008

ANOTĀCIJA

Šī diplomdarba temats ir „Tulka loma policijā”. Diplomdarbs sastāv no satura rādītāja, ievada, četrām nodaļām ar apakšnodaļām, secinājumiem, tēzēm un izmantotās literatūras saraksta.

Pirmajā nodaļā diplomdarba autore izklāsta tiesisko aspektu tulka pieaicināšanā policijā vai kādā citā tiesībsargājošā iestādē, pamatojoties gan uz starptautiskajiem tiesību aktiem, gan arī uz Latvijas likumiem. Šī jautājuma izklāstīšanas mērķis ir apkopot tos normatīvos aktus, kuri nosaka ne tikai tulka pieaicināšanas faktu, bet gan arī atklāj tulka tiesības un pienākumus. Darba autore nonāk pie secinājuma, ka jaunpieņemtajā Kriminālprocesa likumā salīdzinājumā ar iepriekšējo Kriminālprocesa kodeksu iztrūkst tulka jēdziena skaidrojums.

Otrajā nodaļā tiek iztirzāts jautājums par tulka lomu un profesionālo ētiku policijā un tiesās. Tas tiek darīts ar mērķi apkopot vispārīgus jautājumus par tulka lomu un profesionālo ētiku tulka profesijā, lai varētu īpaši izdalīt to atšķirīgo, kas attiecināms tieši uz tulkošanu tiesībsargājošās iestādēs.

Trešā nodaļa ir veltīta specifiskām īpatnībām, kas atšķir tulka darbu policijā, tiesās utt., no tulka darba citās jomās. Sīkāka šī problēmjautājuma analīze ir izdarīta ar mērķi vērst topošo un esošo tulku uzmanību savu spēju apzināšanai un novērtēšanai, lai konstatētu, vai viņš ir spējīgs nodrošināt kvalitatīvu un pilnīgu tulkojumu policijā, tiesā un vai ir nepieciešami kādi konkrēti uzlabojumi savā tulka darbā.

Ceturtajā nodaļā diplomdarba autore apraksta tiesu tulkošanas kā atsevišķa priekšmeta nepieciešamību topošo tulku studiju programmās. Darba autore sākotnēji apraksta divas citas tulku programmas Eiropas universitātēs, kurās šis priekšmets ir iekļauts tulku studiju programmā, un rezultātā izdara secinājumus par nepieciešamību pilnveidot jau esošās vai radīt jaunas tulku studiju programmas Latvijā, kurās būtu iekļauta arī tiesu un policijas tematikas tulkošana.

Secinājumos darba autore izdara kopsavilkumu, pamatojoties uz diplomdarba sākumā izvirzītajiem darba mērķiem.

DIE ANNOTATION

Das Thema der vorliegenden Diplomarbeit lautet „Die Rolle des Dolmetschers bei der Polizei“. Die Diplomarbeit besteht aus dem Inhaltsverzeichnis, aus der Einleitung, aus vier großen Kapiteln mit mehreren Unterkapiteln, aus den Schlussfolgerungen, den Thesen und dem Literaturverzeichnis.

Im ersten Kapitel beschreibt die Autorin der vorliegenden Diplomarbeit den rechtlichen Rahmen der Beziehung von Dolmetscher bei der Polizei und anderen Rechtsschutzbehörden, wobei das mit internationalen und lettischen Rechtsakten belegt wird. Damit wird das Ziel dieser Problemfrage erreicht: die Rechtsakte zusammenzufassen, die nicht nur die Beziehung von Dolmetscher als solche bestimmen, sondern auch die Rechte und Pflichten eines Dolmetschers widerspiegeln. Die Autorin der Diplomarbeit ist zur Schlussfolgerung gekommen, dass das neue Strafprozessgesetz Lettlands im Unterschied zur alten Strafprozessordnung keine nähere Erklärung für den Begriff „Dolmetscher“ hat.

Das zweite Kapitel behandelt die Rolle eines Dolmetschers und die berufsethischen Prinzipien für einen Dolmetscher bei der Polizei und in Gerichten. Auf solche Weise werden alle allgemeinen Fragen über die Rolle eines Dolmetschers und die Berufsethik zusammengefasst, damit man die spezifischen Unterschiede für das Dolmetschen bei den Rechtsschutzbehörden bestimmen könnte.

Das dritte Kapitel ist den beruflichen Besonderheiten gewidmet, die die Arbeit eines Dolmetschers bei der Polizei, Gerichten von der Arbeit in anderen Bereichen unterscheidet. Die Analyse dieser Problemfrage ist mit dem Ziel gemacht, damit die angehenden und schon praktizierenden Dolmetscher sich ihrer Fähigkeiten bewusst werden könnten. So können sie ebenso feststellen, ob sie überhaupt eine qualitative und vollständige Dolmetschleistung bei der Polizei oder im Gericht gewährleisten können und was genau müssen sie noch verbessern.

Im vierten Kapitel beschreibt die Autorin die Notwendigkeit, das Gerichtsdolmetschen im Dolmetschunterricht als einzelnes Fach für die angehenden Dolmetscher einzuführen. Die Autorin der Diplomarbeit beschreibt zwei andere Dolmetschstudienprogramme in Europa, wo dieses Fach im Dolmetschstudium eingebaut ist. Sie kommt zur Schlussfolgerung, dass die vorläufigen Dolmetschunterrichte in Lettland mit Gerichts- und Polizeidolmetschen ergänzt werden sollten.

In den Schlussfolgerungen kommt die Autorin zu einer Zusammenfassung, wobei sie auf den am Anfang ihrer Arbeit gesetzten Ziele beruht.

SATURS

Ievads.....	6
I Tiesiskais aspekts tulka pieaicināšanā tiesībsargājošās iestādēs.....	9
II Profesijas „tulks” pamataspekti, tulka loma un profesionālā ētika.....	13
1. Mutiskās tulkošanas pamataspekti	13
1.1 Tiesu tulkošana.....	13
1.2 Tulks tiesībsargājošā iestādē un viņa kompetences.....	15
2. Prasības pret tulkiem.....	16
3. Tulka loma.....	17
3.1 Kultūras tulkošana un starpkultūru kompetence.....	17
3.2 Tulks kā speciālists.....	18
4. Profesionāli ētiskie principi.....	19
4.1 Konfidencialitāte.....	19
4.2 Objektivitāte.....	20
4.3 Precizitāte un pilnība.....	21
4.4 Profesionalitāte.....	21
4.5 Cieņpilna attieksme.....	22
5. Ētiskie konflikti.....	22
III Tulka profesionālā izturēšanās un atsevišķas īpatnības, tulkojot tiesībsargājošās iestādēs.....	24
1. Profesionāla izturēšanās.....	24
1.1 Sarunas laikā.....	24
1.2 Emocionalitāte kā viena no īpatnībām, tulkojot tiesībsargājošās iestādēs.....	25
1.3 Runas stili.....	26
2. Tulkošanas tematika policijas/ tiesu tulkam.....	26
3. Ja par tulkiem pieaicina nespeciālistus.....	31
IV Kvalitatīva izglītība kā priekšnosacījums sekmīgai tiesu/ policijas tulka karjerai.....	34

1. Tiesu tulkošana kā atsevišķs priekšmets tulku studijās.....	34
2. Tiesu tulkošana kā kvalifikācijas celšanas kurss.....	36
Secinājumi.....	37
Tēzes.....	39
Izmantotā literatūra un avoti.....	40

IEVADS

Mēs dzīvojam pasaulē, kur starptautiskā sadarbība kļūst aizvien nozīmīgāka, un tas lielā mērā attiecas arī uz policiju. Kaut arī salīdzinājumā ar Eiropas lielvalstīm no atklāto noziegumu kopskaita Latvijā ārvalstnieku pastrādātie noziegumi sastāda tikai nelielu daļu, tomēr arī šajos gadījumos policijas izmeklēšanas darbs nav iedomājams bez tulka līdzdalības. Samērā ierobežotās Latvijas tulkošanas tirgus situācijas dēļ ir problemātiski izdalīt atsevišķi policijas un citu tiesībsargājošo institūciju tulku darbu no pārējiem tulkošanas paveidiem, tāpēc, ņemot vērā specifisko situāciju Latvijā, šis diplomdarbs sniegs ieskatu juridisku jautājumu mutvārdu tulkošanā, kas pamatosies uz tulka darbu policijā, vadoties pēc darba autores personīgās pieredzes, bet atsauksies arī uz tiesu tulkošanu, jo tā praksē nereti ir saistīta ar tulkošanu policijā, kaut gan tulkošanas teorijas rakstos tiek izdalīta kā atsevišķs tulkošanas paveids.

Prasības pret tulka darbu policijā ir augstas, jo tulkam ir jāveic vairāki sarežģīti uzdevumi, lai sasniegtu ekvivalenci ne tikai lingvistiskā ziņā, bet arī kultūru līmenī. Vienlaicīgi, neskatoties uz biežajiem konfliktiem un dilemmām komunikācijas laikā, jāievēro specifisko ētikas un profesionālo kodeksu. Gandrīz katrā izmeklēšanas lietā, kurā ir iesaistīti ārvalstnieki, bez tradicionālajiem sarunu dalībniekiem, ir pieaicināti arī tulki. Bez tulka palīdzības komunikācija var būt nepilnīga, vai arī vispār neizdoties. Kaut arī attiecīgās izmeklēšanas iestādes darbinieks, kurš, piemēram, veic pratināšanu, pārzina svešvalodu, viņa zināšanas bieži ir nepilnīgas niansētai sarunu veikšanai, tādējādi tulks ir vienīgais, kurš ideālā gadījumā saprot visu sarunas laikā teikto.

Tulkam policijā ir milzīga vara un atbildība, jo bieži viņš ir vienīgais, kas saprot abas valodas un kultūras, tātad var veicināt rezultatīvu vai tieši pretēji neizdevušos komunikāciju konkrētās lietas izmeklēšanā (Veisbergs 2007: 76). Tulka darbs ir kā tilts pār upi: tas savieno cilvēkus, kuri ir atbildīgi likuma priekšā, ar tiem, kuri saskaņā ar attiecīgo likumu izlemj konkrēto lietas iznākumu. Tulka uzdevums ir iztulkot ne tikai vārdus, bet arī tās īpatnības, kuras atšķir vienas kultūras pārstāvjus no otras kultūras pārstāvjiem. Tulkiem neapšaubāmi ir nepieciešamas fona zināšanas, lai saskatītu kopsakarības un kultūru īpatnības, tādējādi izvairītos no pārpratumiem un nepareiziem lēmumiem. Tas ne vienmēr ir vienkārši.

Šis diplomdarbs ir domāts izmantošanai tulkiem, strādājošiem policijā un citās tiesībsargājošās institūcijās, lai viņi vēl veiksmīgāk spētu rīkoties sarežģītās situācijās un apzinātos savu izšķirošo lomu šajā specifiskajā tulkošanas paveidā.

Šis darbs vienlaicīgi ir mēģinājums apkopot un analizēt tās īpatnības, ar kurām tulkam jāsasaskaras, tulkojot juridiskus vai policejiskus jautājumus, īpaši pievēršoties strīdīgajam jautājumam par ētikas normām un morālajām dilemmām, kā arī aprakstot nepieciešamību pēc precīzi formulētiem standartiem un apmācībām šajā jomā.

Ārvalstnieki tieši tāpat kā citās valstīs arī Latvijā, saskaroties ar jautājumiem, saistītiem ar likuma pārkāpumiem, parasti nezina ne valsts valodu, ne arī pazīst Latvijas tiesību sistēmu. Tas ir viens no faktoriem, kas tulka darbam piešķir īpašu nozīmi, jo šajā gadījumā tulka darbs nebeidzas ar sarunas pārtulkošanu, bet gan saistās ar virkni citu nosacījumu. Ņemot vērā katras policijā izmeklējamās lietas sensibilitāti, tulks nedrīkst aizmirst arī profesionāli ētiskos principus – konfidencialitāti, objektivitāti, precizitāti un pilnību, profesionalitāti, augstu atbildības sajūtu, kā arī cieņpilnu attieksmi pret visām iesaistītajām personām. Tulkam ir jāatceras, ka katru jautājumu tiesībsargājošā iestādē veiksmīgi var izskatīt tikai tādā gadījumā, ja visas iesaistītās puses ir informētas par savām tiesībām, atbildību un pienākumiem. Tādējādi šis darbs sniedz īsu ieskatu par tulka lomu, tiesībām un pienākumiem, jo to kopums veido priekšnosacījumu kvalitatīvam un rezultatīvam darbam policijā un citās tiesībsargājošās iestādēs ar ārvalstniekiem.

Tā nav tikai patreizējā situācija Latvijā, bet gan arī citās, daudz lielākās Eiropas valstīs, kā, piemēram, Vācijā, Austrijā, kur mutvārdu tulkošanas pakalpojumu veikšanai nereti tiek pieaicināti tulki bez attiecīgās pieredzes vai apmācības, kas Latvijā savukārt daļēji izriet no trūkstošā apmācību piedāvājuma attiecīgajā tulkošanas paveidā. Šis diplomdarbs var pirmkārt kalpot kā īss ieskats tulkam svarīgākajos profesionālajos un ētiskajos priekšnosacījumos, lai sasniegtu profesionālus rezultātus tulkošanā tiesībsargājošās iestādēs. Otrkārt tas varētu palīdzēt darba devējiem (imigrācijas dienestiem, policijas iestādēm, tiesām, tiesnešiem utt.), kuri bieži neapzinās to, kāda kvalifikācija tulkam ir nepieciešama un kā to darba devējs varētu attiecīgi pieprasīt.

Apkopojot visu augstāk minēto, šī diplomdarba mērķi ir šādi:

1. Analizēt tulka lomu un funkcijas tiesībsargājošajās iestādēs, tāpēc šis darbs pirmkārt ir adresēts tiem tulkiem, kuri tulko iepriekš minētajās iestādēs. Kā informatīvu materiālu to var izmantot darba devēji, lai gūtu ieskatu tulku darba specifikā un problēmjaucējumos attiecīgajā tulkošanas paveidā.
2. Uzskatāmā veidā aprakstīt tulkošanas pamataspektus juridiskajā tulkošanā. Šis darbs var kalpot kā informatīvs avots, atspoguļojot dilemmas situācijas un iespējamās grūtības policijas/ tiesu tulka darbā, kā arī apstiprinot hipotēzi par tulka īpašo atbildību.

3. Pievērst iesaistīto pušu uzmanību tam, ka ir nepieciešama lielāka uzmanība un skaidrojums tulka uzdevumam un lomai policijas un citu tiesībsargājošo iestāžu jautājumu tulkošanā.

Darbs izstrādāts, pamatojoties uz teorētiskajiem literatūras avotiem, kuri ir norādīti literatūras sarakstā, un uz autores personīgo pieredzi.

I TIESISKAIS ASPEKTS TULKA PIEAICINĀŠANĀ TIESĪBSARGĀJOŠĀS IESTĀDĒS

Lai saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, ko Latvijas Republikas Saeima ratificēja 1997.gada 4.jūlijā, tiktu ievērotas visas cilvēktiesības, ir nepieciešams nodrošināt nevainojamu komunikāciju visa tiesas procesa laikā, sākot no pirmā satikšanās brīža ar izmeklēšanas iestādes pārstāvjiem un jebkurā laikā, pirms aizdomās turētā persona atbild uz apsūdzības jautājumiem. Izmeklēšanas lietā, kurā iesaistītās puses pārstāv dažādas valstis, to ir iespējams nodrošināt, pieaicinot tulku.

Latvijas Republikas Satversmes I nodaļas 4.punkts nosaka, ka Valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda. Uz tiesvedību ir attiecināms Valsts valodas princips. Tiesvedība Latvijas Republikā notiek valsts valodā. Tiesa var pieļaut arī citu tiesvedības valodu, ja tam piekrīt puses, to advokāti un prokurors. Personai, kura piedalās lietā, bet nepārvalda tiesvedības valodu, tiesa nodrošina tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un piedalīties tiesas darbībā ar tulka palīdzību, kā arī tiesības uzstāties tiesā tajā valodā, kuru šī persona pārvalda (skat. www.tiesas.lv).

Tiesības pieaicināt tulku nosaka Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 5. un 6.pants. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 5.pants paredz, ka persona par aizturēšanas iemesliem ir jāinformē tai saprotamā valodā. Tā nav obligāti personas dzimtā valoda, bet gan ikviena valoda, ko persona pietiekami labi pārvalda. (4. Eiropas Padomes Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta 1950. gada 4. novembrī. // skat. www.humanrights.lv/doc/regional/eck.htm). Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta a) apakšpunktu ikvienam, kurš tiek apsūdzēts noziegumā, ir nekavējoties jābūt informētam, viņam saprotamā valodā un detalizēti, par viņam izvirzītās apsūdzības raksturu un iemeslu, bet 6.panta e) apakšpunkts kā tiesību minimumu ikvienam apsūdzētajam paredz bezmaksas tulka pakalpojumus, ja viņš nesaprot tiesā lietoto valodu vai nerunā tajā. Tādējādi Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.pants ir svarīgākais tiesiskais pamats cilvēktiesību aizsardzībai, īpaši attiecībā uz godīgu tiesas procesu, un galvenais pamats tulka pieaicināšanai. Gadījumā, ja Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.pantā paredzētais tiek pārkāpts un tulks netiek pieaicināts, tiesas lēmumu var atcelt, un ja šis likumpārkāpums netiek atzīts valsts mēroga instances tiesās, persona ir tiesīga griezties Eiropas Cilvēktiesību tiesā Strasbūrā.

Līdz ar jaunā Latvijas Kriminālprocesa likuma stāšanos spēkā 2005.gada 1.oktobrī Latvijas Kriminālprocesa kodekss zaudēja spēku. Latvijas Republikas spēku zaudējušais Kriminālprocesa kodekss attiecībā uz tulku paredzēja:

135.pants. Tulks

Tulks ir persona, kas prot tulkošanai nepieciešamās valodas un ko izziņas iestāde, prokurors vai tiesa aicinājusi šā kodeksa 16.panta otrajā daļā paredzētajos gadījumos.

Tulkam jāierodas uz aicinājumu un pilnīgi un precīzi jāveic uzdotais tulkojums.

Ja tulks neierodas bez attaisnojoša iemesla pēc izziņas izdarītāja vai prokurora aicinājuma, izziņas izdarītājam un prokuroram ir tiesības sastādīt protokolu un nosūtīt to tiesai, lai tiesnesis izlemtu jautājumu par tulka saukšanu pie likumā paredzētās atbildības.

Ja tulks bez attaisnojoša iemesla neierodas pēc tiesneša vai tiesas aicinājuma, tiesa, kas izskata lietu, var uzlikt tulkam naudas sodu līdz divām minimālajām mēnešalgām.

Šā panta noteikumi attiecas arī uz personu, kas saprot mēmā un kurlā zīmes un ir aicināta piedalīties procesā.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 05.01.1993., 22.06.1994. un 14.10.1998. likumu, kas stājas spēkā no 01.04.1999.)

136.pants. Tulka noraidījums

Tulks nevar piedalīties lietā, ja ir šā kodeksa 27.pantā paredzētie apstākļi vai ja viņš nav kompetents. Viņa agrākā piedalīšanās lietā par tulku nevar būt pamats noraidījumam.

Ja ir minētie apstākļi, tulkam noraidījumu var pieteikt aizdomās turētais, apsūdzētais, aizstāvis, apsūdzētājs, kā arī cietušais un viņa pārstāvis, civilprasītājs un civilatbildētājs vai viņu pārstāvji.

Jautājumu par tulka noraidījumu pirmstiesas izmeklēšanā izlemj izziņas izdarītājs vai prokurors, bet tiesā - tiesa, kas izskata lietu.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.11.1983. dekrētu un 22.06.1994. likumu, kas stājas spēkā no 01.10.1994.)

137.pants. Tulka piedalīšanās

Ja kāds no procesa dalībniekiem neprot valodu, kurā noris tiesvedība, tiek aicināts tulks.

Pratinot mēmu vai kurlu, tiek pieaicināta persona, kas saprot mēmā vai kurlā zīmes.

Pirms pratināšanas vai citas izmeklēšanas darbības, kurā piedalās tulks, izziņas izdarītājs vai prokurors izskaidro tulkam viņa pienākumus un brīdina par atbildību pēc Krimināllikuma 302. un 300.panta par atteikšanos tulkot un apzināti nepareizu tulkojumu, un par to liek viņam parakstīties.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 05.02.1992., 22.06.1994. un 14.10.1998. likumu, kas stājas spēkā no 01.04.1999.) (skat. Latvijas Kriminālprocesa kodekss, www.likumi.lv).

Jaunajā Latvijas Republikas Kriminālprocesa likumā nav atrodama ne konkrēta definīcija par tulka lomu, ne arī atsevišķs pants ar sīkāku skaidrojumu par tulka pienākumiem. Latvijas Republikas Kriminālprocesa likumā attiecībā uz tulku un izmantojamo valodu paredz:

11.pants.Kriminālprocesā lietojamā valoda

(1) *Kriminālprocess notiek valsts valodā.*

(2) *Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, cietušajam un viņa pārstāvim, lieciniekam, speciālistam, ekspertam, revidentam, kā arī citām personām, kuras procesa virzītājs iesaistījis kriminālprocesā, ja tās neprot valsts valodu, procesuālo darbību veikšanas laikā ir tiesības lietot valodu, kuru šīs personas prot, un bez atlīdzības izmantot tulka palīdzību, kura piedalīšanos nodrošina procesa virzītājs. Pirmstiesas procesā izmeklēšanas tiesnesim vai tiesai piekritīgu jautājumu izlemšanā tulka piedalīšanos nodrošina izmeklēšanas tiesnesis vai tiesa.*

(3) *Kriminālprocesā iesaistītajai personai, kura neprot valsts valodu, likumā paredzētajos gadījumos izsniedzot procesuālos dokumentus, nodrošina to tulkojumu personai saprotamā valodā.*

(4) *Procesa virzītājs var veikt atsevišķu procesuālo darbību citā valodā, pievienojot procesuālā dokumenta tulkojumu valsts valodā.*

(5) *Kriminālprocesā citā valodā saņemtās sūdzības tiek tulkotas valsts valodā tikai nepieciešamības gadījumā, kuru nosaka procesa virzītājs.*

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 19.01.2006. likumu, kas stājas spēkā 01.02.2006.) (KPL 11.pants, skat. Kriminālprocesa likums: www.likumi.lv).

Aizstāvim ir tiesības bez īpašas procesa virzītāja atļaujas tikt ar aizturēto vai apcietināto aizstāvamo personu konfidencialitāti nodrošinošos apstākļos bez tikšanās reižu un ilguma ierobežojumiem, ja nepieciešams, pieaicinot tulku. Tādas tikšanās var notikt pilnvarotas amatpersonas vizuālās kontroles apstākļos, bet ārpus dzirdamības robežām (KPL 86.pants, 3.punkts, skat. Kriminālprocesa likums: www.likumi.lv).

Amatpersona, kura uzaicina tulku, informē viņu par tulka tiesībām un pienākumiem, kā arī par atbildību par nepatiesu tulkošanu vai atteikšanos tulkot. Par tiesībām un pienākumiem nav jāinformē tulks, kuram tulkošana ir profesionāls amata pienākums un kurš, uzsākot amata pildīšanu, savu atbildību ir apliecinājis ar parakstu (KPL 114.pants, 3.punkts, skat. Kriminālprocesa likums: www.likumi.lv).

Nav ierobežojamas tiesības neliecināt un nav izņemami personiskie pieraksti: tulkam, ko aizstāvības tiesību nodrošināšanai pieaicinājis advokāts un par ko rakstveidā paziņojis procesa virzītājam, norādot nepieciešamās ziņas par tulku: vārdu, uzvārdu, personas kodu, praktizēšanas vietu vai deklarēto dzīvesvietu (KPL 121.pants, 1.punkts, 3.apakšpunkts, skat. Kriminālprocesa likums: www.likumi.lv).

Apsūdzētajam, kas neprot valodu, kurā uzrakstīta apsūdzība, nodrošina apsūdzības tulkojumu viņam saprotamā valodā (KPL 406.pants, 8.punkts, skat. Kriminālprocesa likums: www.likumi.lv).

Uzsākot lietas izskatīšanu, tiesas sēdes protokolā norāda: tiesas sastāvu, tiesas sēdes sekretāru, kā arī tulku, ja viņš piedalās tiesas sēdē (KPL 484.pants, 2.punkts, 2.apakšpunkts skat. Kriminālprocesa likums: www.likumi.lv)

Procesuālo darbību, izmantojot tehniskos līdzekļus, veic lūguma iesniedzējas valsts procesuālajā kārtībā tās kompetenta amatpersona. Ja nepieciešams, šādas procesuālās darbības veikšanā Latvijā vai ārvalstī piedalās tulks (KPL 817.pants, 2.punkts, skat. Kriminālprocesa likums: www.likumi.lv).

II PROFESIJAS „TULKS” PAMATASPEKTI, TULKA LOMA UN PROFESIONĀLĀ ĒTIKA

1. Mutiskās tulkošanas pamataspekti

Mutvārdu tulkošana ir tulkošanas specifiska forma, ar ko saprot runātā pārtulkošanu no avotvalodas mērķvalodā. Tā ir vēsturiski pirmā tulkošanas forma. Izšķir vairākus mutvārdu tulkošanas paveidus, bet divi visbiežāk lietotie tulkošanas paveidi ir secīgā (konsekutīvā) tulkošana un sinhronā tulkošana. Citi mutvārdu tulkošanas paveidi ir tulkošana ar tekstu, kontakttulkošana, čuksttulkošana, zīmju tulkošana, distanctulkošana, mašīntulkošana, filmu/kino/televīzijas pārraižu sinhronā tulkošana, lietišķo sarunu tulkošana, reliģisku pasākumu tulkošana un tiesu tulkošana.

Tiesu tulkošanu uzskata par atsevišķu tulkošanas paveidu. Tiesu tulki parasti strādā tiesās vai arī dažādās tiesībsargājošās iestādēs (policijās) un bieži tie ir zvērināti tulki (Best, Johanna, Kalina, Sylvia 2002: 299).

Visbiežāk izmantotais tulkošanas paveids policijā un citās tiesībsargājošās iestādēs ir secīgā (konsekutīvā) tulkošana. Gan pratināšanas, gan arī pārrunu veikšanas laikā parasti tiek tulkoti īsi (retāk garāki) runas segmenti. Policijā retāk tiek izmantota čuksttulkošana un tulkošana ar tekstu, bet savukārt tiesās šie tulkošanas paveidi tiek bieži izmantoti. Sinhronā tulkošana visbiežāk tiek izmantota tikai tajos gadījumos, kad tiek organizētas starptautiskas konferences vai apmācības ekspertu līmenī, vai arī, ja, piemēram, tiesu zāles, ir aprīkotas ar tulku kabīnēm (skat. Dolmetschen bei Behörden und Polizei: www.ronaldhoffman.de).

Pārrunu/ sarunu adekvātai tulkošanai nepieciešamo tehniku un stratēģiju ir jāapgūst attiecīgās apmācību programmas laikā. Bez attiecīgās izglītības tulkam trūkst nepieciešamās zināšanas un prasmes par adekvātu teksta pārtulkošanu, komunikācijas problēmu atpazīšanu un risināšanu, kā arī nav informācijas par piemērotu profesionālu izturēšanos un tulka lomu.

1.1 Tiesu tulkošana

Pēc tam, kad tika veikta aptauja vairāku konferenču tulku vidū (skat. www.aiic.net/ViewPage.cfm/article150.htm), lai uzzinātu, ko viņi domā par tiesu tulkošanu un ar ko tā pēc viņu domām atšķiras no konferenču tulkošanas, tika iegūtās šādas atbildes:

- 1) Tiesu tulki parasti neveic savu darbu izolētā tulku kabīnē.

2) Tiesu tulka vidusmēra "klienta" teiktais tikai atsevišķos gadījumos ir ar tik pat skaidru artikulāciju un runas pārdomātu uzbūvi kā konferences dalībniekam. Bailes un stress ietekmē runas skaidrību un secīgumu.

3) Tiesu tulkam reti rodas izdevība strādāt vienā kolektīvā ar citiem saviem kolēģiem, jo parasti viņš strādā viens. Arī par tulka balss saitēm neviens cits izņemot viņu pašu nedomā.

4) Tiesu tulki nestrādā tikai tiesās, jo viņi reizēm ir iesaistīti katrā tiesas procesa stadijā, īpaši tajās reizēs, kad tulka pakalpojumi tiek izmantoti, lai tulkotu pārrunas, kurām savukārt seko personas apcietināšana. Šāda veida darbs parasti tiek veikts ārpus pierastajām darba stundām, nereti arī nakts laikā.

5) Tiesu tulkiem ir jāievēro neitralitātes princips attiecībā pret konkrēto lietu un iesaistītajām pusēm, bet tas ne vienmēr ir vienkārši paveicams, jo bieži "klients" tulku uztver par sabiedroto.

Lai arī iepriekš minētās atbildes atspoguļo patieso situāciju, tomēr praksē pastāv dažas atkāpes no aprakstītajiem stereotipiem:

1) Kā jau iepriekš minēts, pastāv vairāki tulkošanas paveidi. Kaut arī konferenču tulki pārsvarā tulko sinhroni, tomēr atsevišķās situācijās arī viņiem jāveic secīgā un čuksttulkošana (darījumu sarunas, uzņēmumu apmeklējumi, zinātniski komandējumi, valstu delegāciju vizītes, intervijas utt.). Ja stādās priekšā standarta izkārtojumu tiesas zālē un tur visbiežāk izmantoto tulkošanas veidu (lietas iztiesāšanas, liecinieku, iesaistīto pušu pratināšanas laikā, sākot no 30 minūtēm līdz 2 stundām vidēji), tad konferenču zāles aprīkojums, protams, nav nepieciešams, kaut gan, atsevišķās valstīs (piemēram, ASV) tiesu zāles ir aprīkotas ar tulku kabīnēm.

2) Kaut arī tas atbilst patiesībai, ka tiesu tulka klienta vidējais izglītības līmeņa rādītājs atšķiras no konferenču delegāta izglītības līmeņa, kas neapšaubāmi arī ietekmē runātāja publisko uzstāšanos, tomēr ir jāpatur prātā tas, cik svarīgi lieciniekam vai arī apsūdzētajam ir būt saprastam. Atsaucoties uz runātāja bailēm vai neskaidrību, arī konferenču dalībnieku runas temps mēdz būt pārāk ātrs, jo arī viņi mēdz uztraukties, uzstājoties auditorijas priekšā.

3) Standarta gadījumos tiesu tulka darbs ilgst pāris stundas, izņemot atsevišķas tiesas prāvas. Attiecībā uz garām darba stundām, balss saites nav tās, kurām tiek nodarīts

vislielākais kaitējums, pirmkārt, būtu jāņem vērā koncentrācijas spēju mazināšanos un nogurumu, turklāt lielas tiesu zāles bieži ir aprīkotas ar mikrofoniem.

4) Tā kā noziegumi tiek pastrādāti visdažādākajās diennakts stundās, tad nav izslēgti gadījumi, kad tiesu tulkam jāveic savs darbs ārpus ierastajām darba stundām, tomēr tas drīzāk ir izņēmuma gadījums nekā ikdienišķa parādība. Turklāt atrasties notikumu norises centrā bieži vien ir lielāks izaicinājums nekā stundām ilgi uzturēties tulku kabīnēs un gaidīt sanāksmes noslēguma daļu.

5) Tiesu tulkam jau pašā sākumā ir jāpauž neitrāla attieksme, it īpaši sava nostāja jādara zināma tulka „klientiem”. Izvairīšanās no sarunām nelokāmā un draudzīgā veidā ir arī viens no variantiem, kā saglabāt savu neitralitāti.

Arī konferenču tulkiem, kuri ir attīstījuši tulkošanas prasmes ļoti augstā līmenī, bieži nākas atzīt, ka bez atbilstoša treniņa, papildus zināšanām un nepārtrauktas izglītošanās, nav iespējams veikt kvalitatīvu tulkojumu tiesas zālē (skat. www.aiic.net/ViewPage.cfm/article150.htm).

1.2 Tulks tiesībsargājošā iestādē un viņa kompetences

Tulka darbam tiesībsargājošās iestādēs, piemēram policijā, ir liela ietekme uz sarunu norisi, tādējādi tulkotā saruna ir kompleksa mijiedarbība. Katrs izteikums tulkam ir jāpārtulko attiecīgajā valodā, lai uz to spētu reaģēt otra sarunas dalībnieku puse.

Tā kā Latvijā tulka profesija kā tāda ir samērā jauna, tad darba dalīšana un specializācija pie mums nav vēl sasniegusi tādu līmeni kā Rietumos (A.Veisbergs 2007), un tas ir attiecināms arī uz tulku darbu policijas un citās Latvijas tiesībsargājošās iestādēs. Bieži šiem tulkiem ir dažāda profesionālā izglītība un arī pieredze, vai arī cita diezgan pierasta situācija Latvijas tiesībsargājošās iestādēs ir neprofesionāla tulka pieaicināšana t.i., pieaicinātā persona labi pārzina attiecīgo nepieciešamo svešvalodu, bet tai nav tulkošanas profesionālo iemaņu. Bieži šie cilvēki ir attiecīgās iestādes darbinieki, bet, neskatoties uz iepriekš minēto, tāpat kā citās valstīs, arī Latvijā ir gan pastāvīgi iestādes tulki, gan līgumtulki.

Viena no svarīgākajām un primārajām tulka kompetencēm ir lingvistiskā kompetence. Tulkam ir jāpārvalda vismaz divas valodas. Tulkošanas teorijas literatūrā kā nākamās svarīgākās kompetences aiz lingvistiskās kompetences min tulkošanas kompetenci un kultūras kompetenci. Tā kā tulks ir strapkultūru vidutājs, ir svarīgi, lai viņš pazītu gan savu, gan arī svešo kultūru un šo kultūras pārstāvju uzvedību. Tulkošanas kompetence savukārt ir

nepieciešama, lai tulks zinātu, kā profesionāli rīkoties dažādās situācijās un kādas tulkošanas tehnikas un stratēģijas viņam ir jāizmanto (Dolmetschen im Asylverfahren 2006: 36).

2. Prasības pret tulkiem

Tiesībsargājošās iestādēs tulks parasti nodrošina komunikāciju starp divām (dažreiz vairākām) pusēm, kurām nereti ir dažādas prasības pret tulkiem. Šīs prasības parasti netiek tieši minētas, bet gan pastāv pieņēmums, ka tulki paši zina, kas no viņiem tiek sagaidīts. Ir reizes, kad abām pusēm ir dažādas prasības pret tulku. Šādos gadījumos tulkam ir jāizšķiras, kuras no prasībām viņš var izpildīt un kuras nevar (skat. profesionāli ētiskie principi). Lai tulks varētu izpildīt klātesošo pušu prasības, viņam labi jāpazīst veicamais uzdevums un pienākumi. Šiem pienākumiem un uzdevumiem jābūt labi zināmiem visām iesaistītajām pusēm.

Institūcija, kura ir ierosinājusi sarunas, parasti no tulka sagaida, lai viņš sniegtu pilnīgu tulkojumu, neko neizlaižot, nepapildinot, nevienkāršojot, nepārformulējot, neizskaistinot, nepastiprinot vai nemazinot teiktā būtību. Tas nozīmē, ka ideālā gadījumā tulkam jā saglabā runas stils, pat ja tas viņaprāt izskan neadekvāti, apvainojoši vai nesaprotami. Ja ir nepieciešami kultūrspecifiski paskaidrojumi, arī tos nedrīkst izlaist, bet tiem jābūt skaidri nodalītam no tulkojuma. Tās nav tikai prasības, kas attiecināmas uz neitralitātes principu, bet gan var būt izšķirošas sprieduma pieņemšanas laikā. Katraniecīgākā novirze no teiktā vienā vai otrā virzienā var radīt pretrunas, par kurām tulkošanas laikā tulks nemaz neaizdomājas. Tulka uzdevums ir izpildīt savu darbu kvalitatīvi un precīzi, personīgi neiedziļinoties lietas apstākļos un gaidāmajā spriedumā.

Personas, kuras ir uzaicinātas uz pārrunām vai nopratināšanu policijā, neatrodas ikdienišķā, tām pierastā situācijā, tāpēc tas ietekmē viņu emocionālo stāvokli, sākot no bezcerīgas sajūtas līdz pat depresijai, bailēm, dusmām utt., bet tas savukārt atstāj iespaidu uz komunikāciju. Bieži tulki ir pirmās personas, ar kurām uz policiju izsauktajām personām ir iespēja sarunāties dzimtajā valodā pēc tam, kad viņi ir bijuši iesaistīti kādā likumpārkāpumā, vai arī paši ir cietušie, liecinieki kādam likumpārkāpumam. Arī šīs personas no tulka sagaida, pirmkārt, cieņpilnu attieksmi, kā arī saturiski pilnīgu un precīzu tulkojumu. Dažreiz no tulka tiek prasīts morāls atbalsts vai kāda cita veida palīdzība.

Lai arī parasti par to neviena no sarunā iesaistītajām pusēm nerunā un pat neaizdomājas, tomēr tāpat kā iesaistīto dalībnieku prasības, arī tulka personīgās prasības ietekmē komunikāciju. Tulks, protams, sagaida, lai viņa tulkošanas kompetence netiek apšaubīta un lai iesaistītās puses neiejaucas viņa pienākumu veikšanā.

3. Tulka loma

Tulka pamatuzdevums ir nodrošināt komunikāciju starp sarunā iesaistītajām pusēm, kurām nav viena dzimtā valoda un kuras pieder dažādām kultūrām. Tulki „pārnes” teikto, neko personīgi nepiebilstot vai neizlaižot un neizmainot. Lai saprastu pilnībā sarunas dalībnieku izteicienus, tulkiem jāņem vērā arī neverbālā valoda un jāpazīst starpkultūru atšķirības neverbālajā komunikācijā.

Lai tulkotā komunikācija noritētu veiksmīgi, tulkiem dažreiz ir jāiejaucas sarunā (verbāli vai neverbāli):

- ja runātājs neietur nepieciešamās pauzes, tā lai tulks varētu iztulkot teikto citiem sarunas dalībniekiem;
- ja sarunā iesaistītās personas runā viena caur otru, un pārtrauc viena otru, tā ka tulks nespēj sniegt kvalitatīvu tulkojumu;
- ja runātājs runā pārāk ātri un tulks nespēj sekot.

Tulka iejaukšanās sarunā nozīmē to, ka tulks var ietekmēt runas plūsmu tādā veidā, lai būtu iespējams veikt tulkojumu. Iejaukšanās sarunā neļauj tulkam patvaļīgi uzdot jautājumus, vai arī papildināt, piemēram, pratināšanas laikā konkrētās amatpersonas uzdotos jautājumus un sniegtos paskaidrojumus, vai arī izdarīt savus komentārus par esošo lietu. Tulks uzdod jautājumus gadījumos, ja viņš nav sapratis teikto, jo:

- runātājs ir bijis pārāk ātrs, kluss, lēns utt.;
- ir izmantots dialekts, kuru tulks nav sapratis;
- izmantoti tulkam nezināmi izteicieni;
- šaubu gadījumos, ja jākonkretizē pateiktais utt.

Tulks nedrīkst uzdot jautājumus un sniegt komentārus gadījumos, kad viņš nav vienisprātis ar pateikto, vai arī ja viņam šķiet, ka iesaistītajām pusēm bija jāsniedz cita informācija, vai arī pēc viņa ieskatiem sniegtā informācija nav patiesa.

Ja tulkam nepieciešams uzdot jautājumu vai jāsaņem kāds paskaidrojums, tad tas ir skaidri jādara zināms sarunā iesaistītajām pusēm (Dolmetschen im Asylverfahren 2006: 42).

3.1 Kultūras tulkošana un starpkultūru kompetence

Pēdējo gadu laikā daudzi tulkošanas teorijas speciālisti ir pastiprināti pievērsušies kultūras kompetences nozīmes tulkošanā izpētei. Viena daļa zinātnieku uzskata, ka tieši

valodas barjera rada problēmas tulkošanā, jo primārais komunikatīvais šķērslis ir valodu dažādība, kuru dēļ saprašanās tiek traucēta jau pašā sākumā (Koller 1992: 26). Citi speciālisti savukārt uzskata, ka kultūru atšķirība ir neskaitāmu tulkošanas problēmu pamatā, jo valoda ir kultūras atspulgs (Witte 1998: 16). Tulkam jebkurā gadījumā ir jāstrādā ne tikai ar divām valodām, bet arī ar divām kultūrām.

Valoda un kultūra savstarpēji ir cieši saistītas. Mūsu kultūra nosaka domāšanu, valodu, mūsu lēmumus utt. Citu kultūru izpratnes pirmā un vienkāršākā pakāpe ir stereotipi, kas ietver ļoti vienkāršotu savas un citas tautas salīdzinošu uztveri. Tulkam ir svarīgi zināt tās atšķirības, kas var ietekmēt saziņu (Veisbergs 2007: 26). Starpkultūru kompetence ļauj tulkam atpazīt dažādo izturēšanos, mentalitāti, aizliegumus, politiski specifiskus jautājumus un neskaitāmas citas atšķirības.

Policijā bieži satiekas cilvēki, kuri pārstāv pretēji atšķirīgas kultūras, un šo kultūras pārstāvju priekšstatiem par noteiktām norisēm vai likumsakarībām var nebūt adekvātu piemēru latviešu valodā, vai arī otrādi.

Tulks „pārceļot” vārdus otrā valodā, neatrauj tos no konteksta, bet gan nodrošina saziņu starp dažādiem kultūru pārstāvjiem, tādējādi viņš darbojas kā kultūru tulks:

- tulks reaģē uz kultūrspecifiskiem priekšstatiem un izturēšanos, kas varētu izraisīt pārpratumus;
- ja nepieciešams, tulks pievērš sarunas dalībnieku uzmanību iespējamajiem pārpratumiem vai konkrētās kultūras priekšstatiem;
- tulks var lūgt paskaidrot specifiskos attiecīgās kultūras priekšstatus citiem sarunas dalībniekiem;
- tulks var lūgt runātājam sniegt paskaidrojumus, ja viņam rodas iespaids, ka viņš pats nav sapratis teikto tieši atšķirīgās kultūras priekšstatu dēļ.

Kultūru tulkošana nenozīmē tulka patvaļīgus iestarpinājumus sarunas gaitā. Tas arī neparedz tulka personīgo komentāru un vērtējumu sniegšanu par kādas kultūrspecifiskas izturēšanās pareizumu vai neadekvātumu (Dolmetschen im Asylverfahren 2006: 43).

3.2 Tulks kā speciālists

It īpaši tajos gadījumos, kad tulks un uz pratināšanu vai pārrunām uzaicinātā persona pārstāv vienu un to pašu kultūru, tulku nereti uztver kā ekspertu par lietas apstākļiem, bet jāatceras, ka tulka darbs nenozīmē automātisku eksperta lomu izmeklējamajā lietā. Atsevišķos gadījumos tulks var sniegt papildus informāciju par valodu, kultūru vai valsti. Šādos

gadījumos pierādās fakts, ka bez attiecīgās akadēmiskās izglītības tulks nespētu sniegt pamatotus izteikumus vai arī atpazīt valodas dialektus, ko izmanto tikai konkrētā reģionā utt. Tulkam nav tāda izglītība, kas ļautu apgalvot uz sarunām policijā pieaicinātās personas izteikumu pamatotību un ticamību.

Gadījumos, kad tulku kādas izmeklējamās lietas ietvaros pieaicina par ekspertu, viņš nedrīkst sniegt tulka pakalpojumus šajā pašā lietā, jo rodas dubulta funkcija, kas var ietekmēt tulka lojalitāti.

4. Profesionāli ētiskie principi

Pastāv vairāki profesionāli ētiskie principi, kuri regulē tulku darbu. Šīs, tālāk minētās un arī citas līdzīgas vadlīnijas ir atrodamas dažādos tulku profesionālajos kodeksos, tomēr ne vienmēr visas no šīm vadlīnijām ir iespējams pilnībā izmantot praksē.

Ja divi vai vairāki uzskati savā starpā konkurē, un rezultātā ir īstenojams tikai viens, rodas dilemma. Ikdienas praksē tulku darbā bieži savā starpā konfliktē dažādi profesionāli ētiskie principi, vai arī kāda no iesaistītajām pusēm pieprasa no tulka tādu rīcību, kas sarežģī profesionāli ētisko principu ievērošanu. Šāda veida dilemmas situācijās tulkam ir jāizlemj, kā rīkoties, lai profesionāli atrisinātu radušos situāciju, jo tas var nopietni ietekmēt turpmāko saziņu.

Izšķir vairākus profesionāli ētiskos principus, kurus savā starpā ir grūti sarindot pēc nozīmīguma pakāpes, jo tie ir cieši saistīti un tikai to kopums rada profesionālu tulka darba sniegumu (skat. www.translatum.gr/journal/5/court-interpreting.htm).

4.1 Konfidencialitāte

Tulka darbs tiešā veidā ir saistīts ar informāciju, ko tas iegūst tulkošanas laikā, un kas nav paredzēta nodošanai trešajām personām. Tulkam ir jāievēro konfidencialitāte jebkurā laikā un viņš nedrīkst to izmantot savās interesēs. Tulka darbs ir cieši saistīts ar informācijas turēšanu slepenībā neatkarīgi no konkrētās informācijas nozīmīguma. Informācija, kas tulkam ir zināma par izmeklējamu lietu, parasti ir pieejama tikai tik lielā apmērā, lai tulks spētu sagatavot nepieciešamo terminoloģiju. Tulkam netiek izklāstītas, piemēram, izmeklējamās lietas detaļas, lai izvairītos no jebkādas manipulēšanas ar informāciju un sprieduma lietā ietekmēšanas.

Konfidencialitāte tulka darbā nozīmē, ka

- saziņas laikā iegūtā informācija nav nododama tālāk. Ja nepieciešams, iesaistītās puses ir jāinformē par to, ka viss pateiktais ir konfidenciāla rakstura informācija;

- tulkam nav jāsniedz papildus informācija tiesībsargājošās iestādes darbiniekam par konkrētajā lietā iesaistīto personu, ja tulks šo informāciju ir ieguvis kādā citā nesaistītā ar tulkošanu reizē;

- tulks nav tiesīgs informēt sīkāk uz pārrunām uzaicināto personu par konkrēto tiesībsargājošās iestādes darbinieku (skat. www.translatum.gr/journal/5/court-interpreting.htm).

4.2 Objektivitāte

Cits svarīgs princips, kas var ietekmēt priekšstatu par tulku un viņa uzticamību it īpaši juridiskā kontekstā, ir objektivitāte. Tulka personīgie priekšstati, domas, aizspriedumi, vērtības neietekmē viņa tulkojuma kvalitāti un korektumu. Interesu konflikta t.i. objektivitātes gadījumā tulks to dara zināmu iesaistītajām pusēm un pēc nepieciešamības atsakās veikt tulka pakalpojumus.

Objektivitāte nozīmē to, ka tulks:

- nedod priekšroku vienai no iesaistītajām pusēm;
- ievēro sarunas dalībnieku tiesības, dodot iespēju pilnībā izteikt personīgās domas, neierobežojot runas brīvību, neizmainot viņu teikto, nedodot padomus utt.;
- neizsaka personīgās domas, nostāju, aizspriedumus, pat ja viņš nav vienisprātis ar teikto, vai arī to uzskata par nepareizu vai amorālu;
- neizsakās nievājoši par kādu no iesaistītajām pusēm;
- neapspiež vienu no sarunā iesaistītajām pusēm ar pārējiem sarunas dalībniekiem;
- ar ķermeņa valodu (demonstratīva atkāpšanās, aizgriešanās) vai mīmiku (galvas kratīšana, plecu raustīšana, acu pārgriešana utt.) neizrāda to, ka viņš nepiekrīt teiktajam vai uzskata to par nepareizu, smieklīgu utt.;
- gadījumā, ja tulks personīgi pazīst kādu no iesaistītajām pusēm, viņš to dara zināmu pārējiem sarunas dalībniekiem. Šādos gadījumos parasti ir jāpieaicina cits tulks;
- atsakās no tulka pienākumu pildīšanas, ja pastāv tādi iemesli, kas rada šaubas objektivitātes ievērošanai. Tulka objektivitāti var ietekmēt radniecīgas vai cita veida attiecības ar kādu no iesaistītajām pusēm (Dolmetschen im Asylverfahren 2006: 47-48).

4.3 Precizitāte un pilnība

Tulks pateikto precīzi un neko neizlaižot „pārnes” mērķvalodā. Tulks mēģina ar izteikumiem saistītās emocijas un kultūras kopsakarības atspoguļot arī tulkojumā. Tulks nodrošina nevainojamu komunikāciju starp iesaistītajām pusēm.

Precizitāte un pilnība tulka darbā nozīmē to, ka

- netiek izmainīts ne saturs, ne arī pateiktā nozīme. Tulka uzdevums nav izvērtēt, vai komentēt pateikto, jo pretējā gadījumā tulka rīcība ir neprofesionāla un tādējādi tiek radīta nelabvēlīga sarunu gaisotne;
- gadījumos, kad tas nepieciešams pateiktā saprašanas veicināšanai, tulks sniedz papildus komentārus par konkrētiem neverbāliem izturēšanās veidiem vai kultūrspecifiskiem izteicieniem, bet viņš neizsaka savas domas par pateiktā pamatotību un ticamību;
- tiek tulkotas arī netīkamas sarunas, kurās var būt iekļauti lamu vārdi, zaimojoši izteicieni un neķītrības, bet tas nenozīmē to, ka tulkam vienlaikus ir jāimitē runātāja emocionalitātes pakāpe un skaļums;
- tulkojumā tiek saglabāts tas pats runas stils, bet ja rodas saprašanas problēmas, runātājam jāpalūdz pārformulēt teikto, lai nodrošinātu saprašanos;
- informēt runātāju par izteicieniem, kuriem nav ekvivalentu mērķvalodā un ar runātāja starpniecību sniegt paskaidrojumus.

4.4 Profesionalitāte

Tulks izturas profesionāli un rīkojas saskaņā ar profesionāli ētiskajiem standartiem. Tiesu tulkiem ir jālieto attiecīgās uzrunas formas un jāpaklanās vai jāpieceļas nepieciešamajā laikā. Tiesu tulkiem ir jābūt punktuāliem un jāsniedz precīzs tulkojums, skaidri izrunājot vārdus un izvēloties pareizo runas ātrumu un balss intonāciju.

Svarīgas ir tulku attiecības ar citiem kolēģiem. Viņiem būtu jāizrāda solidaritāte un jāizvairās no strīdiem vai konfliktiem, lai saglabātu cieņu gan pret katru kolēģi, gan arī profesiju kopumā.

Izšķirošās prasības profesionāliem tulkiem ir attiecīga sagatavošanās dažādiem procesiem, lietām. Pirms tiesas procesa, izmeklēšanas utt. sākuma tulkam ir jāizpēta pieejamā informācija par esošo lietu un jāgatavo nepieciešamā terminoloģija. Profesionāls tulks saglabā godīgu attieksmi visās situācijās, arī tādos gadījumos, ja viņš, piemēram, nespēj nodrošināt kvalitatīvu tulkojumu. Tādās situācijās tulkam ne tikai būtu jāinformē iesaistītās

pusēs, bet arī jāatsakās no tulkojumu pakalpojumu sniegšanas, lai neradītu risku, piemēram, tiesas procesa iznākumam.

Visbeidzot profesionalitāte nozīmē tālākizglītību. Tulkam jāseko līdzi valodas attīstībai un jebkurām izmaiņām viņa darbības laukā. Lai tulks spētu pildīt profesionālos standartus ikdienā, viņam ir nemitīgi jāizglītojas, pēc iespējas jāpiedalās attiecīgos semināros,ursos, problēmjautājumus jāapspriež ar profesionāliem kolēģiem, visbeidzot jālasa profesionālā literatūra.

4.5 Cieņpilna attieksme

Tulks pret visiem sarunas dalībniekiem izrāda cieņpilnu attieksmi, lai nodrošinātu attiecīgu darba gaisotni. Cieņpilna attieksme tulka darbā nozīmē to, ka

- neatkarīgi no sarunā iesaistīto pušu tautības, ādas krāsas, vecuma, reliģiskās piederības, ideoloģiskiem un politiskiem uzskatiem, viņu statusa un kultūras noteiktiem priekšstatiem pret visiem tiek izrādīta cieņpilna attieksme;
- apzinās tulka lomas robežas t.i., arī citu sarunā iesaistīto dalībnieku lomu robežas;
- tiek izrādīta cieņa pret citiem kolēģiem (Dolmetschen im Asylverfahren 2006: 49-50).

5. Ētiskie konflikti

Mutiskā tulkošana juridiskā kontekstā ir strīdīgs jautājums, kas ietver precīzu tulkojumu saskaņā ar valodas standartiem un runātāja izteikumu jēgpilnu pārvešanu mērķvalodā, tāpēc šo tulkošanas paveidu bieži uzskata par mehānisku tulkošanas procesu. Šis fakts ietekmē tulka kā starpnieka lomu un liek saskarties ar ētiskiem konfliktiem juridisku sarunu tulkošanā.

Kā jau iepriekš minēts, šim tulkošanas paveidam raksturīgi ir izteikta precizitātes ievērošana, ieskaitot pilnīgu runātāja izteicienu tulkojumu, arī dialekta tulkojumu, runas stilistiskas īpatnību pārvešanu utt., tomēr, neskatoties uz to, tulkiem ir tendence vai nu lietot formālākus izteicienus, it īpaši tiesas zālē, tādējādi paaugstinot runas līmeni, vai arī to pazeminot, proti, veidojot it kā labāku abpusēju saprašanos, piemēram ar liecinieku.

Augstāk minētie modeļi ir sastopami praksē it īpaši tajos gadījumos, kad, piemēram, tulks un liecinieks pārstāv vienu kultūras kopienas un tulks jūtas personīgi iesaistīts šajā lietas procesā.

Ir novēroti gadījumi, kad tulki izmaina lingvistiskās pazīmes un tiesas sastāvam rodas nepareizs priekšstats par liecinieka statusu utt. Tas visbiežāk notiek tad, ja tulks liecinieka teikto mēģina pārtulkot tiesas sastāvam „draudzīgā” valodā. Dažreiz tulki sniedz no konteksta

izrietošu atbilstošu informāciju, lai izvairītos no kultūru atšķirībām, kas varētu radīt starpkultūru komunikācijas neizdošanos.

Neskaidri izteikumi ir cita problēma, ar ko tulkiem diemžēl ir jāsaskaras, tulkojot policijām un tiesām. Tulkam tiesā ir aizliegts lieciniekam tieši uzdot jautājumus. Šī noteikuma neievērošana rada nepilnības runātāja izteikumu tulkošanā mērķvalodā un ietekmē tulkojuma kvalitāti. Nākamais piemērs parāda, ka tulka aizrādījums par liecinieka pārteikšanos izraisīja tiesas sastāva neapmierinātību un nosodījumu, jo tika izdarīts labojums liecinieka runā:

- *liecinieks: (vācu valodā): Daži teica, ka viņi nebrauks uz Izraēlu.*

- *Tulks: uz Vāciju; liecinieks saka Izraēlu, bet bija domāta Vācija (skat. www.translatum.gr/journal/5/court-interpreting.htm: 8).*

Tulka atbildība un ētiska rakstura dilemmas ir vēl sarežģītākās, kad runa ir par kultūru un lingvistisko neatbilstību „pārņemšanu” nedzirdīgām personām. Nedzirdīgi prasītāji tulku bieži uztver kā advokātu vai sabiedroto, jo viņš ir vienīgais starpnieks, kurš nodrošina komunikāciju ar otru pusi. Šādās tiesas prāvās tulkam ir ļoti sarežģīti veicot it kā vienkāršu tulkojumu, bet tai pašā laikā saskaroties ar grūtībām, ko rada atšķirības starp zīmju un runāto valodu (Brennan 1999:233).

Visi iepriekš minētie piemēri ir tikai atsevišķi gadījumi no neskaitāmām dilemmas situācijām, ar kurām saskaras tiesu un policiju tulki, lai atbalstītu izmeklēšanas un iztiesāšanas darbu un atspoguļotu teiktā nozīmes. Ir pierādīts, ka tulkošana juridiskā kontekstā ir sarežģīta, jo to ierobežo nelokāms un caurspīdīgs tulkošanas process, tāpēc galvenais galamērķis - iegūt maksimālu precizitāti, savstarpēji mijiedarbojoties kultūrām, ir komplicēts un bieži nesasniedzams uzdevums (skat. www.translatum.gr/journal/5/court-interpreting.htm).

III TULKA PROFESIONĀLĀ IZTURĒŠANĀS UN ATSEVIŠĶAS ĪPATNĪBAS, TULKOJOT TIESĪBSARGĀJOŠĀS IESTĀDĒS

1. Profesionāla izturēšanās

Ir vairāki vispārīgi profesionālie, profesionāli ētiskie standarti tulkošanā, kas ir attiecināmi uz visiem mutiskās tulkošanas paveidiem (skat. Kramiņa 2001: 287).

Labā sagatavošanās garantē profesionālāku tulkojuma nodrošināšanu. Pirms tulkošanas ir ieteicams iepazīties ar tulkam pieejamo informāciju par konkrēto lietu un sagatavot speciālo terminoloģiju. Fona informācija par valsti, no kuras nāk konkrētajā izmeklēšanas lietā iesaistītā persona, veicina dažādu kopsakarību labāku izpratni.

1.1 Sarunas laikā

Lai nodrošinātu labāku sarunu gaisotni, ir svarīgi lai uz pārrunām tiesībsargājošajā iestādē uzaicinātās personas būtu informētas par klātesošo personu lomu un uzdevumiem. Daudzi cilvēki, piemēram, patvēruma meklētāji, pirms tam nekad nav saskārušies ar tulku pakalpojumiem, tāpēc ir būtiski viņus informēt par to, ka

- viss teiktais tiks tulkots;
- attiecībā uz visu sarunas laikā pieminēto informāciju tiks ievērota konfidencialitāte un tā netiks izpausta trešajām personām;
- tulki neskaidrību gadījumā, var pārtraukt runātāju, vai arī lūgt ieturēt pauzi, ja runātājs to nav izdarījis.

Pārrunu laikā parasti tiek izvēlēta tieša uzruna, nevis:

- pārrunu veicējs: „*Pajautājiet viņam, kas ir noticis.*”
- bet gan: „*Kas ir noticis?*”

Ja nepieciešams, tulks drīkst pievērst runātāja uzmanību šī principa ievērošanai.

Tulkojumam jābūt 1.personā:

- nevis: „*Viņš saka, ka viņu apcietināja 20.novembrī*”
- bet gan: „*Mani apcietināja 20.novembrī*” (Dolmetschen im Asylverfahren 2006: 59)

Sēdvietu izkārtojums ir apzināti jāveido tā, lai sarunas dalībnieki varētu uzrunāt viens otru un tulks vienlaicīgi labi saprastu un redzētu (neverbālās komunikācijas novērošanas nolūkos) visas iesaistītās puses. Ļoti bieži trīsstūrveida sēdvietu izkārtojumu atzīst kā veiksmīgāko variantu. Tulks var lūgt mainīt sēdvietu izkārtojumu, ja viņam esošais sēdvietu

izkārtojums traucē veiksmīgu sarunas tulkošanu, vai arī mainīt telpu, ja esošajā telpā nav iespējams nodrošināt nevainīgu tulkojumu (pārāk maz vietas, pārāk skaļi blakustrokšņi utt.).

Ja tulkam ir nepieciešams pārtraukums, viņam tas jādara zināms pārrunu vadītājam. Ja tulks ir pārpūlējies vai arī viņam pārāk ilgi jākoncentrējas, tad no tā cieš tulkojuma kvalitāte. Ir ieteicams pēc stundas ilgas tulkošanas ieturēt apmēram 10 minūtes ilgu patraukumu.

Tulkam ir jāievēro caurspīdīguma princips. Ja ir nepieciešami pārtraukumi, jautājumi, paskaidrojumi utt., tad visus sarunas dalībniekus ir jāinformē par iemesliem.

Profesionāliem tulkiem ļoti bieži ir izstrādāta sava pierakstu tehnika, ar kuras palīdzību rakstiskā formā tiek saglabāts runas laikā teiktais, lai pēc tam to varētu pārtulkot mērķvalodā. Tādējādi tulki var pierakstīt arī garākus runas fragmentus un pēc tam tos iztulkot. Izdarot piezīmes, tulks parasti pieraksta jēgpilnus vārdus un kopsakarības, lai pēc tam varētu veikt pēc iespējas pilnīgāku un precīzu tulkojumu. Parasti tulka piezīmes nespēj izlasīt un izmantot kāda cita persona, bet, neskatoties uz to, tulkam pēc pārrunu, pratināšanas utt. tulkošanas beigām būtu jāiznīcina izdarītās piezīmes, jo tajās parasti saglabājas izmeklēšanas lietā iesaistīto personu vārdi, personu dati un cita konfidenciāla informācija, kas nav domāta pieejai trešajām personām (Stolze: Zur Rolle des Vorwissens beim Dolmetschen. www.ifg.amu.edu.pl/ifg/index.php).

Uzreiz pēc pratināšanas beigām tiek veikts pratināšanas laikā sastādītā protokola tulkojums. Pēc tam, kad tulks ir iztulkojis pierakstīto protokolu, apsūdzētais nopratināšanas protokola beigās ar savu parakstu apliecina, ka viņam mutvārdos pārtulkotais protokols atbilst viņa liecībai (Latvijas Kriminālprocesa likums, 10.nodaļa, 147.pants). Tulkam būtu lietderīgi zināt, ka protokolēšanas laikā netiek pierakstīts vārds vārdā, bet gan saīsināts. Ja tulkam šķiet, ka pierakstītais neatbilst izdarītajam tulkojumam, viņš par to paziņo pratināšanas vadītājam, jo arī tulks noslēgumā paraksta katru protokola lappusi un visu protokolu, tādējādi apliecinot veiktā tulkojuma pareizību.

1.2 Emocionalitāte kā viena no īpatnībām, tulkojot tiesībsargājošās iestādēs

Tulka darbs tiesībsargājošās iestādēs nereti ir saistīts ar ļoti emocionālām situācijām, kad sarunu laikā tiek detalizēti izklāstīta emocionāli traumējoša informācija. Tulki ir tieši pakļauti šāda veida emocionālām situācijām. Tulki parasti atrodas šo personu tiešā tuvumā un piedzīvo gan cilvēku asaras, vārdu trūkumu pārdzīvotā atspoguļošanai, bezpalīdzīgu un iebiedētu iespaidu, dusmas, aizkaitinājumu utt. Šo emocionālo pārdzīvojumu izklāsti var būt

apgrūtinoši arī tulkam, turklāt šīs personas savas emocijas vērs tieši pret tulku. Tas var izraisīt situāciju, kad arī tulks jūtas neapmierināts, aizkaitināts, nedrošs utt.

Ir svarīgi, lai tulks šādās reizēs māk vadīt savas emocijas un spēj atpazīt situācijas, kad tās viņam kļūst emocionāli apgrūtinošas un mēģina atrast risinājumus individuāli vai ar speciālista palīdzību.

1.3 Runas stili

Citi bremsējoši faktori, kas tulkam traucē saprašanu, ir dažādie runas un argumentēšanas stili, dialekti. Bieži vien tās ir divas pretējas galējības, ar kurām tulks tiek konfrontēts tulkošanas laikā tiesībsargājošās iestādēs, tai skaitā policijā. No vienas puses viņam ir jāsaprot specifiskie policijas termini, juridiskā terminoloģija, ko lieto izziņas izdarītājs, prokurors, tiesnesis utt., bet no otras puses dažādi dialekti, nepierasti izteicieni, atšķirīgais sociālais līmenis, reizēm pat analfabētisms, kultūrspecifiskie priekšstati un normas, un visbeidzot jānodrošina šo abu pretējo pušu saprašanās. Tulkam jāreķinās ar to, ka, piemēram, policijā uz pratināšanu uzaicinātajai personai šāda veida situācija ir sveša un daudzi juridiskie termini tai nav zināmi, tāpēc reizēm arī tulkam ir jāpaskaidro kāda jēdziena atšķirība, vai jāatrod līdzīgas kopsakarības avotvalodā un mērķvalodā (Stolze 1999: 177).

Ir atsevišķi gadījumi, kad nav iespējams pieaicināt kādas valodas tulku un tādā gadījumā tiek izmantota nevis noplatināmās personas dzimtā valoda, bet gan cita tai zināma valoda. Tulkam šāda situācija var radīt papildu grūtības, jo bieži noplatināmās personas valodas kompetences nav pietiekošas, un tas var izraisīt atsevišķus pārpratumus.

2. Tulkošanas tematika policijas/ tiesu tulkam

Bieži vien, tulks, kuram nav iepriekšējas pieredzes darbā policijā vai citās tiesībsargājošā institūcijā, īsti neapzinās, ar kādām grūtībām viņam nāksies saskarties, tāpēc būtu lietderīgi pievērst tam uzmanību pirms akli piekrist tulka darbam policijā. Šāda situācija ir novērojama ne tikai Latvijā, bet arī citās Eiropas valstīs, kad tulkam policijā ļoti bieži nav paredzēts atsevišķs kabinets, kur varētu netraucēti gatavoties tulkošanas darbiem. Ļoti bieži šajos kabinetos uzturas vairāki kolēģi vienlaicīgi, tāpēc valda troksnis un reizēm pat drudžaina rosība, un pie tādiem darba apstākļiem ir grūti koncentrēties, bet kā zināms, koncentrēšanās tulkiem ir viens no pirmajiem priekšnosacījumiem kvalitatīva darba izpildei.

Ir, protams, arī citas lietas, kas sagādā grūtības, strādājot par tulku policijā, piemēram, tulkošanas tematika. Kā jau vairakkārt tika minēts, tulkam jāstrādā ne tikai ar vārdu nozīmi mērķvalodā, bet arī jātulko kultūras. Tulkam jāreķinās ar to, ka personas, kuras pārstāv citas

kultūras, izdarītos noziegumus var skaidrot ar reliģiskiem un garīgiem iemesliem, kas sākotnēji tulkam var šķist smieklīgi. Tā, piemēram, kāda afrikāņu ģimene, kura devās bēgļu gaitās prom no savas dzimtenes, paskaidroja, ka viņu māju nobūra kaimiņi. Tulkam tādus argumentus jāprot atpazīt konkrētajā kultūrā un pareizi jāiztulko (Dolmetschen bei Behörden und Polizei: www.ronaldhoffmann.de).

Varbūt tas sākotnēji šķiet neticami, bet tulkam policijā jāērķinās arī ar psihiskām problēmām. Tulki ir pirmie, kuri nereti uzzina informāciju par šausminošiem noziegumiem. Šādās situācijās saglabāt mieru un neitralitāti un sniegt nosvērtu tulkojumu, neizrādot nekādas emocijas, ne vienmēr ir vienkārši. Ir gadījumi, kad aizdomās turamie izskatās bīstami, un tāpēc tulkam tīri fiziski var rasties nepatīkamas izjūtas (skat. www.merkur-online.de/regionen/bayern/art8830,858765). Nenoliedzami, ka katrā profesijā ir jūtīgāki un mazāk jūtīgi cilvēki.

Tālāk aprakstītie piemēri, par pamatu ņemot tulkošanu par seksuāla rakstura noziegumiem, izriet no tulku personīgiem novērtējumiem, novērojumiem, atsauksmēm, priekšlikumiem utt., tāpēc tas ir katra atsevišķa tulka ziņā, cik daudz viņš to var piemērot savā praksē.

Pastāv visdažādākie noziegumu veidi, sākot no sīkām zādzībām līdz pat smagiem noziegumiem, un tulka palīdzība var būt nepieciešama gan vienā, gan arī otrā gadījumā. Lai arī neviens no noziegumu veidiem psihiski veselam cilvēkam nerada pozitīvas emocijas, tomēr ir noziegumi, kuri nevar atstāt vienaldzīgu nevienu, tāpēc tulkam šādas situācijas var būt divtik apgrūtināšas. Lai varētu spilgtāk izcelt šo problemātiku, par piemēru tiek ņemti seksuāla rakstura noziegumi.

Tulkojot lieciniekiem, cietušajiem vai apsūdzētajiem par seksuāla rakstura noziegumiem atkarībā no iesaistītās puses tautības var sekot lūgums pēc tā paša dzimuma tulka pieaicināšanas. It īpaši musulmaņu sievietes saistībā ar seksuāla rakstura noziegumu tulkošanu lūdz pieaicināt par tulku sievieti. Šī lūguma izpilde Eiropas valstīs pagaidām ir atkarīga tikai un vienīgi no konkrētā policijas ierēdņa vai tiesneša iejūtības, jo pagaidām to neparedz normatīvie akti. Šādos gadījumos liecinieces savu lūgumu viennozīmīgi pamato ar to, ka viņas ļoti kautrējas no savas kultūras tulkiem-vīriešiem, tāpēc nespēj detalizēti izklāstīt piedzīvoto. Lai nodrošinātu pēc iespējas labākus izmeklēšanas darba rezultātus un noskaidrotu patiesos lietas apstākļus, arī policijai vajadzētu būt ieinteresētai tamlīdzīga lūguma izpildē (VVU-Symposium Dolmetschen bei Sexualdelikten: www.vvu-bw.de/cms/docs/doc28645.pdf).

Tulkiem, saskaroties ar šādas tematikas tulkošanu, nevajadzētu izjust kaunu vai neērtumam attiecīgās terminoloģijas lietošanā un tulkam nevajadzētu būt pašam kādreiz

iesaistītam jebkāda veida seksuālā vardarbībā. Protams, tulkam ir nepieciešamas zināšanas par tādiem jautājumiem kā, piemēram, izvarošana, seksuāla izmantošana, vardarbība ģimenē, jo tas atvieglo liecinieces izteikumu labāku saprašanu un tulks var veiksmīgāk izvairīties no personīgā nosodījuma attiecībā pret konkrēto personu. Tulkam nebūt ne vienmēr ir vienkārši sekot līdz liecinieces izteikumiem. Klātesošie, tajā skaitā arī tulks, bieži uzdot sev jautājumu, kā tas vispār varēja notikt. Saskaņā ar tulkošanas teoriju šim jautājumam tulka galvā vispār nav vietas, bet fona zināšanas viņam varētu atvieglot saprašanu un palīdzēt saglabāt neitralitātes principu. Arī tas, ka tulks pirms liecinieka nopratināšanas īsi stādās priekšā, un pēc nepieciešamības pastāsta, kā notiks nopratināšana, varētu atvieglot komunikāciju. Tāda attieksme varētu radīt lieciniecei/ cietušajai vairāk drošības sajūtas, bet tas, protams, nav tulka pienākums, bet gan katra brīva izvēle.

Lai izvairītos no netieša tulkojuma un nesajauktu liecinieces/ cietušās piedzīvoto ar savu pieredzi, tulkam nevajadzētu būt iesaistītam personīgi līdzīgā gadījumā. Tulkam jānodrošina precīzs tulkojums. Tulka pienākums ir saglabāt neitralitāti gan pret konkrēto izskatāmo lietu, gan arī pret apsūdzēto vai cietušo.

Tulkojumā ar saviem vārdiem tulks nedrīkst trāpīgāk izteikt to, ko domājusi lieciniece. Tas var aizskart liecinieces jūtas, jo tādējādi viņa jūtas nepareizi saprasta. Tulkam jāapzinās sava vara šādos gadījumos, un jāsniedz jēgai atbilstošs tulkojums. Ja kaut ko nevar pārtulkot tieši, to jāformulē savādāk, nemainot pateiktā jēgu. Jāatceras, ka arī kāds no klātesošajiem varētu zināt konkrēto svešvalodu un tādējādi pamanīt, ja tulks sniedz brīvu tulkojumu, sagrozot saturu. Ja tulkam rodas sajūta, ka var rasties pārpratumi, jo jautājumi, kurus uzdot nopratināmajai personai, tiek formulēti pārāk sarežģīti, tad tas būtu jāpaskaidro tiesnesim vai arī policijas ierēdnim diplomātiskā un neitrālā veidā, jo pats tulks mērķvalodā nedrīkst pārformulēt jautājumus vienkāršākā, labāk saprotamā veidā. Tas nav tulka uzdevums, kādu pasargāt vai arī aizstāvēt, arī tad, ja to tīri cilvēcīgi vislabprātāk gribētos darīt. Ja gadījumā tulks tiesas sastāvam grib sniegt personīgu interpretāciju par kādu izteikumu, tad viņam jānorāda, ka tas ir paša secinājums.

Tulkam neapšaubāmi ir jāpazīst dažādi valodu stili, gan vienkāršruna, gan profesionālā valoda. Tulkam jāprot „pārnest” svešvalodā to stilu, kuru ir izmantojis runātājs. Runājot par seksuāla rakstura noziegumiem, lai izvairītos no saprašanās problēmām, ir svarīgi, lai tulks izvēlētos pēc iespējas tieši tādus vārdus mērķvalodā, kādus ir izmantojis runātājs avotvalodā. Tas ir attiecināms arī uz tiesas sēdēm, kurās tulkojums nav nepieciešams, jo liecinieki bieži kautrējas lūgt izskaidrot kādu juridisku terminu, tāpēc labāk izvēlas atbildēt aplinkus vai arī nepareizi. Lai izvairītos no tamlīdzīgām situācijām, vai nu tiesnesim, vai arī tulkam būtu jāinformē liecinieks par to, ka nesaprotami jautājumi vai vārdi ir jālūdz paskaidrot vai

pārformulēt. Šāda informācija viņus varētu iedrošināt, lai lieciniekam nerastos iespaids, ka lūgt paskaidrot kādu vārdu ir neizglītota cilvēka pazīme.

Reizēm par priekšrocību tiek uzskatīts, ja tulks un liecinieks, vai apsūdzētā persona pieder pie tās pašas tautu grupas. Ja tas tā nav, tad tulkam būtu nepieciešams iegūt informāciju par iespējamām kultūru atšķirībām utt. Ja tulks atskārst kādu pārpratumu iesaistīto pušu starpā dažādo kultūru dēļ, viņam tas būtu pēc iespējas jāpaziņo tiesas sastāvam, lai izvairītos no turpmākām nesaprašanām. Dažos gadījumos ir ieteicams, lai tulks informē advokātu, vai citas iesaistītās puses par, piemēram, specifisku izturēšanos, ko nosaka kāda kultūra utt.

Pieredzējušu tulku pieredze rāda, ka lieciniekiem saistībā ar dažādiem migrācijas jautājumiem krimināllietās, ir nepieciešams atbalsts, it īpaši tādos gadījumos, ja viņi pilnīgi nesaprot valodu un nezina tālāko izmeklēšanas norisi. Kriminālprocess dažādās valstīs bieži atšķiras, tāpēc tulks pēc nepieciešamības ar nelieliem paskaidrojumiem var palīdzēt cietušajiem/ lieciniekiem/ apsūdzētajiem sekot līdzī tiesvedībai un tādējādi labāk spēt nodrošināt savas tiesības.

Visām iesaistītajām pusēm tā varētu būt tikai priekšrocība, ja policijā un tiesā būtu pieaicināts tas pats tulks, jo „pazīšana” atvieglo komunikāciju, protams tikai tad, ja nerodas nekādas abpusējas antipātijas.

Apkopojot iepriekš minēto attiecībā uz tulkošanu par seksuāla rakstura noziegumiem, tulkam būtu jāreķinās ar:

- izteiktu stresu, kam parasti pakļauti ne tikai liecinieki, bet arī apsūdzētie;
- informācijas ievākšanu par konkrētiem jēdzieniem un attiecīgo atgadījumu;
- etniskām īpatnībām;
- nepieciešamās distancēs ievērošanu.

Tulks savā darbā ne tikai nemitīgi izpilda viņam adresētās prasības, bet gan, lai nodrošinātu kvalitatīvu komunikāciju klātesošo pušu starpā ir tiesīgs no tiesneša sagaidīt:

- skaidru valodu;
- piemērotu pratināšanas tempu;
- starpbrīžus;
- pacietību;
- sapratni par iespējamām problēmām konkrētu vārdu/ jēdzienu „pārņemšanai” mērķvalodā

Tiesnešiem savukārt no savas pieredzes sadarbībā ar tulkiem ir izveidojies šāds redzējums:

- lietas izskatīšana ir komunikatīvs notikums;
- tulks ir komunikācijas starpnieks. Labs tulks tiesas zālē nav pamanāms;
- reizēm gadās, ka profesionālus tulkus, kuri nevainojami veic tulkojumu, tiesnesis pēkšņi it kā vairāk nemana un aizmirst ieturēt pauzes, kas savukārt apgrūtina tulkošanu;
- tiesneši mēdz būt dažādi. Viens lūdz: „Pārtulkojiet lūdzu to, ko es teicu!”, bet cits ir pateicīgs par piezīmi no tulka puses, ka to liecinieks nav tā sapratis;
- tulki nav nekādas uzticamības personas, bet viņiem tāpēc arī nav jākrīt galējībās;

Daži redzējumi no apsūdzēto aizstāvju puses:

- advokātam pēc nepieciešamības būtu jāizskaidro tulka loma;
- varētu rasties jautājums, kā tulku uztver apsūdzētais, jo no apsūdzētā puses var sagaidīt iebildumus par tulka dzimumu vai etniskām īpatnībām;
- profesionāls un zvērināts tulks vienlaicīgi ir arī advokāta palīgs un viņam līdz ar to ir tās pašas tiesības un pienākumi, kā, piemēram, dienesta noslēpuma ievērošana. Šo informāciju ir svarīgi paziņot arī apsūdzētajam, jo tas var veicināt labāku uzticēšanos;
- tulki nedrīkst ļaunprātīgi izmantot savu stāvokli un nedrīkst ļaut vaļu interpretācijām, bet gan tikai veikt precīzu tulkojumu. Advokāta darbs tiek apgrūtināts tādos gadījumos, ja tulks ilgi runā ar klientu, bet rezultātā pārtulko tikai vienu teikumu. Ja advokāts attiecībā uz to sāk izteikt kritiskas piezīmes, tad tulks parasti ir spiests taisnoties;
- kad tiek iztiesātas lietas par seksuāla rakstura noziegumiem, parasti seko liecība pret liecību, un tāpēc tulki ir ļoti svarīgi;
- tulkiem bieži nav attiecīgās kvalifikācijas, tāpēc no aizstāvja viedokļa puses ir svarīgi, lai tiesa pārbauda, vai tulkam ir nepieciešamā izglītība;
- gadījumā, ja aizstāvis pārzina attiecīgo svešvalodu, tulkam jārēķinās ar to, ka advokāts kādā brīdī varētu, piemēram teikt: ”Tā mans klients nemaz nebija domājis, jo tulks pārtulkoja tieši, nevis jēgu kā tādu.” Dažreiz tāda situācija var būt par priekšrocību un uzlabot tiesas procesu, bet tas ir arī lomu sajaukums. Kompromiss šādā gadījumā varētu būt vēlreiz iztulkot pateikto, un norādīt uz to, ka tulks to ir sapratis savādāk. Gadījumā, ja darba valoda ir angļu valoda (retāk vācu vai franču), tulks var justies kontrolēts, jo daudzi klātesošie arī saprot angļu valodu;
- kļūdas mēdz pieļaut gan labi advokāti, gan arī tulki, tāpēc ir jāprot uztvert kritiku un neuzņemt to uzreiz personīgi;
- tiesnesis ir tiesīgs izteikt piezīmi advokātam, lai viņš neiejaucas tulka darbā;

- profesionāls tulks ir kā starpnieks dialogā starp klientu un tiesu, tādējādi rodas „trialogs”;
- ir cilvēki, kuri neprot piemērot savu valodas stilu konkrētajam sarunu partnerim, tādējādi juridiskā valoda bieži var šķist nesaprotama arī tās pašas valodas pārstāvjiem;
- aizstāvāmais tiesā tulku bieži nespēj uztvert neitrāli;

Profesionāla tulka uzdevums ir tulkot tā, lai visiem klātesošajiem šķiet, ka apsūdzētais runā ar tulka muti. Lai tulks spētu sasniegt šādu izpildījuma kvalitāti, viņam ir nepieciešama attiecīga izglītība, zināšanas un pieredze (VVU-Symposium Dolmetschen bei Sexualdelikten: www.vvu-bw.de/cms/docs/doc28645.pdf).

3. Ja par tulkiem pieaicina nespeciālistus

Latvijā vēl nav veikti tādi pētījumi, bet Esenes universitātes sociālzinātnieki savā izpētes darbā ir konstatējuši, ka tulki policijā bieži kavē to noziegumu atklāšanu, kuros ir iesaistīti ārvalstnieki. Šajā izpētes darbā sociālzinātnieki vēlreiz lika pārtulkot magnetofona lentē ierakstītos protokolus no nopratināšanām policijā un tad tos analizēja. Analīzes rezultāti parādīja, ka lielākā tulku daļa tai vietā lai vienkārši pārtulkotu pratināšanas laikā teikto, mēģināja uzņemties „palīgpolicista” lomu. Esenes universitātes pētījumā (Wenn Laien dolmetschen: www.beeidigte-dolmetscher.de/artikel.rtf) bija minēti kritiski izteikumi attiecībā uz neprofesionāliem tulkiem (studentiem, amatu apvienošanas kārtībā pieaicinātajiem tulkiem utt.), kuriem esot nepilnīgas zināšanas kriminālistikā un nav izstrādātas profesionālās iemaņas. Daudzu tulku neveiklā izturēšanās esot negatīvi ietekmējusi apsūdzēto ārvalstnieku uzticību un tādējādi tika kavēta svarīgas informācijas sniegšana vai pat atzīšanās.

Analīzes iegūtie rezultāti parādīja, ka daži tulki esot snieguši nepareizu tulkojumu vai arī trūkstošās kvalifikācijas dēļ ir snieguši nepilnīgu tulkojumu, nosaucot tikai personas datus un pāris jēdzienus. Rezultātā tiesas prāvā prokurori un tiesneši saskārās ar pretrunām un nevarēja izmantot materiālus no nopratināšanas policijā („Der Spiegel”, Nr.23/96, „Falsch übersetzt”).

Šī kritiskā analīze, kas tika veikta 1996.gadā, joprojām nav zaudējusi savu aktualitāti. Zvērinātu tulku un tulkotāju apvienība Leipcigā, Vācijā (*Verein der beeidigten Dolmetscher und Übersetzer in Leipzig*) veica aptauju par tulku un policijas sadarbību Saksijā, Saksijā-Anhaltenē, Tīringenē, Bavārijā, Ziemeļreinā-Vestfālenē un Hesēnē. Aptaujas rezultāti atklāja, ka gandrīz katrā Vācijas federālajā zemē pastāv problēmas ar neprofesionālu tulku piesaistīšanu darbam policijas izmeklēšanās. Aptaujas ietvaros uz jautājumu, kādā mērā kriminālprocesu varētu ietekmēt nekvalitatīvs tulkojums, izmeklēšanas tiesnešu nodaļas pārstāvji pirmās instances tiesā Leipcigā uzskatīja: „Ja tiesa nepazīst ne policijā pieaicināto

tulku, ne arī zina viņa kvalifikāciju, rodas grūtības darbā ar apsūdzēto, it īpaši ja apsūdzētais apgalvo, ka tulks policijā neesot pārtulkojis to, ko viņš ir teicis, vai arī apsūdzētais tulku vispār nav sapratis. Šādā gadījumā pirmā nopratināšana policijā nav pilnīgi izmantojama. Ja tiesai tulks ir zināms, vai arī ja tas ir zvērināts tulks, kurš strādā policijā, tad apsūdzētais savu aizstāvības stratēģiju nevar pamatot ar nekvalitatīvu tulkojumu”.

Protams, šo Vācijā veikto pētījumu un tā rezultātus nevar pilnā mērā attiecināt uz situāciju tulku darba tirgū Latvijā, bet arī pie mums diezgan pierasts uzskats tieši policijas darbinieku vidū ir tāds, ka katrs, kurš zina svešvalodu, bez īpašas piepūles var veikt mutvārdu tulkojumu.

Bet arī šai profesijai, gluži tāpat kā ikvienai citai profesijai, bez perfektām zināšanām dzimtajā un vismaz vienā svešvalodā, nepieciešama arī profesionālo zināšanu, un konkrētu metožu un izturēšanos veidu atbilstoši profesionālajai ētikai apguve.

Kā jau iepriekš minēts, tulka pieaicināšana izmeklēšanas lietas ietvaros policijā ir noteikta ar likumu: Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, Latvijas Republikas Satversmi, Latvijas Kriminālprocesa likumu, likumu „Par tiesu varu” utt. Atsevišķās valstīs ir izstrādāti likumi par tulkošanu, tā, piemēram, Vācijā, Saksijas Likumā par tulkošanu („Sächsisches Dolmetschergesetz”, 16.06.1994) 1.panta 1.apakšpunts nosaka, ka „Brīvvalstī Saksijā tulkošanas nolūkos tiesās un iestādēs tulkus pieaicina saskaņā ar oficiāliem pieprasījumiem”. Lai iegūtu zvērināta tulka statusu saskaņā ar Saksijas Likumu par tulkošanu ir jāievēro arī tādi priekšnosacījumi kā, piemēram, tulka personiskā uzticamība un profesionālā piemērotība ar atbilstošu izglītību un diplomu. Latvijā šobrīd nepastāv zvērinātu tulku institūts. Praksē zvērināti notāri, uzsākot sadarbību ar kādu tulku, pārliecinās par viņa zināšanām, aplūkojot izglītības dokumentus. Apliecinot tulka paraksta īstumu uz dokumenta tulkojuma, zvērināts notārs brīdina tulku par apzināti nepatiesu tulkojumu (skat. www.latvijasnotars.lv).

Viena no visbiežāk sastopamajām problēmām, kas saistās ar neprofesionālu tulku pieaicināšanu ne tikai Latvijā, bet arī citās valstīs izskaidrojama ar to, ka policijas darbinieki parasti nepārbauda (un nevar to izdarīt), vai pieaicinātais tulks ir profesionāls tulks un vai viņš zina noteikumus, kas jāievēro, tulkojot nopratināšanu. Tikai retais policijas darbinieks aizdomājas par to, ka neprofesionāls mutvārdu tulkojums varētu negatīvi ietekmēt un kavēt nopratināšanu, jo parasti tulkam norāda viņa atbildību saskaņā ar Latvijas Republikas Krimināllikuma 300.pantu par tulka apzināti nepatiesu tulkojumu pirmstiesas izmeklēšanā, tiesā (skat. Krimināllikums: www.likumi.lv). Atbildīgajām amatpersonām būtu vērts aizdomāties par to, kādas varētu būt sekas, piesaistot neprofesionālus. Visbiežāk pirmo izvēli tulka piesaistīšanā izdara konkrētajā policijas iecirknī. Būtu jāņem vērā arī situācija tulkošanas aģentūrās, jo nereti tās konkurē viena ar otru. Valsts iestādes konkursa kārtībā ar

izvēlēto tulkošanas aģentūru slēdz līgumu par tulkojumu veikšanu. Tās parasti ir pietiekoši regulāri klienti, kas pastāvīgi nodrošina konkrētus ienākumus. Noslēdzot līgumu ar kādu konkrētu tulkošanas aģentūru, netiek prasīts, vai par noteikto samaksu tiks pieaicināts profesionāls tulks. Liela daļa tulkošanas aģentūru darbojas kā starpnieki un tām bieži nav pastāvīgi nodarbinātu tulku. Diemžēl ir sastopamas tādas tulkošanas aģentūras, kuras ir ieinteresētas tikai peļņas gūšanā, bet, protams, lielākā daļa tulkošanas aģentūru sadarbojas ar profesionāliem tulkiem, kuri savu darbu veic nevainojami.

Retāk sastopams neprofesionālu tulku pieaicināšanas variants ir lūgt sniegt tulkošanas pakalpojumus dažādiem ārvalstu studentiem, bēgļiem, policijas redzeslokā nonākušām personām u. tml., bet tas visbiežāk tiek darīts tikai tādos gadījumos, ja nepieciešamo valodu kombināciju nespēj nodrošināt vietējie tulki un tas attiecināms uz ļoti retām valodām.

Iespējams, ka līdzīgs risinājums kādreiz varētu pastāvēt Latvijā, bet Zvērinātu tulku un tulkotāju apvienība Vācijas pilsētā Leipcigā jau tagad ir izstrādājusi projektu un ierīkojusi centrālu telefona numuru, kas varētu būt pielīdzināms sava veida zvērinātu tulku dežūrdienestam. Zvērināti tulki, kuri ir pašnodarbināti un ir sasniedzami 24 stundas diennaktī, kuriem ir pieredze darbā ar policiju un tiesām, un kuri arī nākotnē vēlas sadarboties ar dažādām valsts iestādēm, paši koordinē savu darbu. Dažādi termiņi, atvaļinājumi u. tml. katrai valodai tiek noteikti atsevišķi, tā lai katrā laikā būtu pieejams kāds tulks ar konkrēto valodu kombināciju. Šo sarežģīto organizatorisko darbu, kuru patiesībā būtu bijis jāuzņemas policijas iecirkņiem, tulki paši dara ar cerību, ka izveidosies īsta sadarbība ar policijas direkcijām, jo kriminalitāte ārvalstnieku vidū liecina par to, ka arī turpmāk sadarbība ar tulkiem būs daļa no policijas ikdienā paveicamā darba (preses izdevums „*Deutsche Polizei*” 12/2000).

IV KVALITATĪVA IZGLĪTĪBA KĀ PRIEKŠNOSACĪJUMS SEKMĪGAI TIESU/ POLICIJAS TULKA KARJERAI

1. Tiesu tulkošana kā atsevišķs priekšmets tulku studijās

Latvijā tulka profesija ir samērā jauna, ar to arī ir izskaidrojams fakts, ka pirmās tulku izglītības studiju programmas Latvijā radās tikai pirms pāris gadiem un joprojām Latvijā nav vienotas tulku apmācības programmas. Vidējās paaudzes pārstāvji par tulkiem lielākoties ir kļuvuši bez speciālas izglītības, pārsvarā viņiem visiem ir filologa diploms, kurā ierakstīts: skolotājs, filologs, tulks, vai arī viņi savu izglītību ir ieguvuši ārpus Latvijas citās valstīs, kur tulka profesijas aizsākumi ir senāki.

Tulka profesionalitāte neapšaubāmi aug praktiskā darbā, bet akadēmiskajai izglītībai arī nav mazsvarīga nozīme, jo tas ir pamats, uz kura tulks var būvēt tālāk savu profesionalitāti. Tulka profesiju Latvijā var apgūt vairākās mācību iestādēs, bet jāatzīmē, ka, iepazīstoties ar Latvijas studiju programmām tulkošanā, atsevišķi netiek izdalīta tiesu tulkošana, labākajā gadījumā ir runa par juridisku tekstu tulkošanu, kā, piemēram, Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes 2.kursa 2. semestra studiju programmas „Tulkošana vācu-latviešu-krievu/ angļu valodā” nodarbību sarakstā ir iekļauts tāds priekšmets kā juridiskā terminoloģija (skat. www.tulki.venta.lv/Tulka_profesija). Latvijas Universitātes Moderno valodu fakultātes vācu filoloģijas maģistra studiju programmas Translatoloģijas studiju virzienā 3. semestrī ir iekļauts lekciju kurss par juridisko tekstu translatoloģiskajiem aspektiem (skat. www.lu.lv/fakultates/mvf/index.html).

Dānijas ekonomikas augstskolās Kopenhāgenā un Orhūsā tiesu tulkošana ir daļa no obligātajām 5 gadu tulku studijām. Mutvārdu tulkošanas praktiskajās nodarbībās netiek mācīta attiecīgā profesionālā terminoloģija, tas notiek lekcijās, kur ir jātulko dažādu nozaru teksti, piemēram par ekonomiku, tehniku vai jurisprudenci utt. Lekciju kursā par tiesu tulkošanu tiek iekļauts gan civilprocess un kriminālprocess, gan arī mantojuma tiesības un ES-tiesības.

Šīs apmācības programmu izveidotāju uzskats ir tāds, ka pasniedzējam būtu vēlams zināt, kas praksē tiek prasīts no tiesu tulka, lai svarīgākos aspektus varētu iekļaut gan praktiskajās nodarbībās, gan arī pētnieciskajā darbā. Dorisa Hanzena (*Doris Hansen*), kura pati praktizē kā tiesu tulks un pasniedz studentiem tiesu tulkošanu Kopenhāgenas Ekonomikas augstskolā, uzskata, ka tiesu tulkošana ir atstāta pabērna lomā, un ja tā arī tiek pieminēta speciālajā literatūrā, tad pārsvarā tikai kriminālprocesa kontekstā.

Dorisa Hanzena uzskata, ka tiesu tulkam ir jāpārzina ne tikai savas valsts, bet arī mērķvalsts tiesu sistēma, kā arī jāorientējas terminoloģiskajās atšķirībās. Viņa uzskata, ka

attiecībā uz tulka lomu kriminālprocesā, jāatceras, ka tulks bieži tiek uztverts ne tikai kā starpnieks saziņas nodrošināšanai, bet gan apsūdzētais viņu nereti uztver kā tieši iesaistītu konkrētajā izskatāmajā lietā. Dorisa Hanzena gan nedomā, ka tulkam būtu no savas puses jāiesaistās jebkādas sarunās ar apsūdzēto, bet studentiem ir jādara zināms, ka tādas situācijas ir iespējamas un ka tulks šādos gadījumos bieži ir vienīgais, kurš var brīvi saprasties ar apsūdzēto.

D.Hanzena uzskata, ka studenti ir jāradina pie lielās atbildības, kas gulstas uz viņu pleciem, tulkojot tiesās. Tā kā pārsvarā visa komunikācija norit caur tulku, tad tulka vārdu izvēle ir pamats tiesas spriedumam. Nopratināšanas laikā tiek pierakstīti nevis aizdomās turamās personas izteikumi, bet gan tulka teiktais, tāpēc ir svarīgi ne tikai veidot saturiski precīzu tulkojumu, bet gan arī vārdu izvēle nosaka iespaida veidošanos par nopratināmo. Tajā pašā laikā tulkam jāapzinās, ka viņu praktiski neviens nekontrolē, viņš paļaujas tikai uz sevi, un savukārt pratināmā persona paļaujas uz viņu. Lielākā daļa komunikācijas starp iesaistītajā pusēm tiesas zālē tiek tulkota konsekutīvi, bet sinhronā tulkošana (visbiežāk čuksttulkošana) tiek nodrošināta no dzimtās valodas svešvalodā. Tā kā tiesu zāles ļoti reti ir aprīkotas ar tulku kabīnēm, tad čuksttulkošana tīri akustiski bieži ir daudz sarežģītāka nekā sinhronā tulkošana kabīnē. D.Hanzena uzskata, ka vislielākās grūtības pasniedzējiem sagādā čuksttulkošanas pasniegšana.

Tiesu tulkošanas apmācības iepriekšminētajās Dānijas augstskolās notiek vienu semestri. Parasti vienlaicīgi tie ir divi pasniedzēji: vienam dzimtā valoda ir dāņu valoda, bet otram attiecīgā svešvaloda (piemēram, vācu valoda). Visas tulkošanas praktiskās nodarbības sastāv no autentiskām situācijām, kādas parasti novērojamas tiesās. Piemērs praktiskajai nodarbībai varētu būt šāds (Hansen 2001:86-87):

- iepazīstināšana ar lietas apstākļiem (sinhrona čuksttulkošana svešvalodā);
- tiesnesis uzdot jautājumus apsūdzētajam (konsekutīvā tulkošana);
- tiesnesis vēršas pie tulka ar lūgumu paskaidrot apsūdzētajam, ka viņš ir tiesīgs noraidīt liecību (tulks pārformulē: „tiesnesis Jums dara zināmu, ka...”;
- prokurors nolasa apsūdzību (čuksttulkošana);
- tiesnesis, prokurors un aizstāvis apspriežas par apcietināšanas iemesliem;
- prokurors nopratina apsūdzēto (konsekutīvā tulkošana);
- papildinājumi no aizstāvja puses (sinhronā, konsekutīvā tulkošana)
- aizstāvis uzdot jautājumus apsūdzētajam (konsekutīva tulkošana);
- pierādīšanas process: liecinieku nopratināšana (sinhrona čuksttulkošana);
- prokurora apsūdzības runa (sinhrona čuksttulkošana);

- advokāta aizstāvības runa (sinhrona čuksttulkošana);
- tiesnesis lūdz apsūdzēto teikt pēdējo vārdu (konsekutīva tulkošana);
- sprieduma pasludināšana (sinhrona čuksttulkošana).

Šāda veida praktiska uzdevuma kārtība ir tikai piemērs, ko var dažādi variēt. Studentiem šādi uzdevumi parasti liekas sarežģīti ne tik daudz tulkošanas ziņā, bet gan nemitīgas situāciju maiņas dēļ ar dažādiem dalībniekiem, kas nav īsti paredzams (Hansen 2001: 79).

2. Tiesu tulkošana kā kvalifikācijas celšanas kurss

Čehijā Prāgas Kārļa universitātes Juridiskajā fakultātē nav atsevišķas tulku apmācības programmas, bet studentiem tiek piedāvāti juridiskās valodas kursi tādās valodās kā angļu, vācu, franču, krievu un spāņu valodā. Kopš vairākiem gadiem tālākapmācības programmas ietvaros šeit tiek organizēti atsevišķi kvalifikācijas celšanas kursi tiesu tulkiem un tulkotājiem.

Šo kursu galvenais mērķis ir celt profesionālo kvalifikāciju, kā arī paplašināt valodas un profesionālās kompetences konkrētajās jomās jau praktizējošiem tiesu tulkiem un tulkotājiem. Pārsvārā tie ir juridiskas dabas jautājumi, bet kursa tēmās arī ietilpst jautājumi par policijas kompetencēm, banku un nodokļu sistēmu utt. Šis kvalifikācijas celšanas kurss domāts visiem interesentiem, ne tikai jau zvērinātiem tiesu tulkiem. Kurša ilgums ir 24 nedēļas (6 stundas nedēļā), un mācības parasti notiek piektdienās.

Par mācību materiāliem tiek izmantoti dažādi juridiski teksti, likumi, līgumi utt. Liela uzmanība tiek veltīta tiesību sistēmu salīdzināšanai (Horalkova 2001: 175).

Visbeidzot var secināt, lai tulks varētu sekmīgi izpildīt visas viņam adresētās prasības praksē, tulkojot visdažādākos juridiska rakstura jautājumus, būtu svarīgi iekļaut tiesu tulkošanu akadēmiskajās studijās tulku apmācību programmās.

Lai arī kurš no iepriekšminētajiem apmācību variantiem gūtu lielāku atsaucību Latvijā, ir svarīgi, lai studentiem un jau praktizējošiem tulkiem būtu iespēja, celt kvalifikāciju atbilstoši viņu tulkošanas darbības sfērai.

SECINĀJUMI

Šis diplomdarbs bija mēģinājums pievērst uzmanību dažādiem svarīgiem viedokļiem un atziņām par juridisku tekstu mutvārdu tulkošanu tiesībsargājošās institūcijās un uzsvērt tulka svarīgo lomu šāda veida tulkošanā. Darbs atspoguļo biežāk sastopamos izaicinājumus un konfliktsituācijas, ar kurām tulkam nākas saskarties tulkošanas laikā, vienlaicīgi ievērojot likumos paredzētās normas.

Šis darbs atklāj nepieciešamību pēc nopietnākiem pētnieciskiem darbiem mutvārdu tulkošanas jomā policijas iestādēs, tiesās utt., lai varētu izstrādāt precīzi formulētus profesionāli ētiskos kodeksus un attīstīt speciālas apmācību programmas.

Turklāt būtu nepieciešams attīstīt jaunas vai arī papildināt esošās tulku apmācību programmas ar tiesu tulkošanas tematiku, jo uz doto brīdi juridiskās mutvārdu tulkošanas nākotne Latvijā izskatās diezgan neskaidra.

Vadoties pēc diplomdarba autores ievadā uzstādītajiem darba mērķiem, nākas secināt:

1. Atbilstoši tulkošanas teorijai zinātniski ir pamatotas vairākas prasības, kuras tulkam ir jāievēro, veicot mutvārdu tulkošanas pienākumus. No vienas puses tulka profesionālais un ētiskais kodekss nosaka virkni prasību, kuru ievērošana ir priekšnosacījums augstas profesionalitātes rādītājam, bet no otras puses Latvijas likumdošanā nav tulka definīcijas skaidrojuma, un tas savukārt rada divdomīgu situāciju. Ņemot vērā tulka lielo atbildību, ar ko viņš bez izņēmuma saskaras gandrīz ik uz soļa, tulkojot tiesās un policijās, darba autore uzskata, ka tulks ir pelnījis vismaz konkrētu definīciju un skaidru savu pienākumu un atbildības skaidrojumu Latvijas likumdošanā;

2. policijas un tiesu tulkiem bez vispārīgu profesionālo mutvārdu tulkošanas prasmju un iemaņu attīstīšanas ir jāievēro īpaši principi tulkojot tiesībsargājošās iestādēs. Atsaucoties uz personīgo pieredzi, darba autore secina: ja šie specifiskie principi attiecībā uz tiesu/ policejisku jautājumu tulkošanu nav iekļauti akadēmiskās tulku izglītības programmā, tad policijā tulkam reti kāds to īpaši uzsvērs, jo, piemēram, konfidencialitātes vai interešu konflikta jautājumi, policijas ierēdņiem šķiet pašsaprotami.

3. Paplašinoties sadarbībai starptautiskā līmenī, arī tulka loma policijā un citās tiesībsargājošās iestādēs pieaug. Iespējams, ka nākotnē tas varētu veicināt tulka štata vietas ieviešanu policijā, jo pašreizējā situācija un personīgā pieredze rāda, ka tulkošanas pienākumi policijā tiek uzticēti starptautiskās sadarbības nodaļu darbiniekiem, ar dažiem izņēmumiem, kad starptautiska mēroga konferenču tulkošanai pieaicina līgumtulkus. Vēl joprojām tulkošanas pienākumus policijās veic neprofesionāli tulki, jo diemžēl vidusmēra policijas

ierēdņa uzskats par profesionālu tulku aprobežojas ar konferenču tulkošanu tulku kabīnēs, bet visus pārējos tulkošanas pienākumus var uzticēt jebkurai personai policijā, kurai ir labas svešvalodu zināšanas. Iespējams šādu nostāju var daļēji skaidrot ar samērā neseno tulka profesijas izveidošanos un nepietiekamo šīs profesijas skaidrojumu plašākai sabiedrībai, tāpēc tas savā ziņā ir arī tulku uzdevums konkrētajās iestādēs, kurās viņi strādā, veikt šo tulka profesijas popularizēšanu un skaidrošanu.

Visbeidzot pieminēšanas vērts ir aspekts par tulka izredzēm darba tirgū un dažādo iespēju klāstu, ieskaitot tulkošanu policijas iestādēs. Lai arī tulka loma policijas iestādēs vēl joprojām nav pietiekami novērtēta, tomēr situācija uzlabojas. Kaut arī piecu gadu ilga darba pieredze policijā tulkošanas jomā vēl nebūt nenozīmē policijas terminoloģijas pilnīgu pārzināšanu dzimtajā valodā un svešvalodā, tomēr darba autore apliecina, ka tieši darba mainīgā vide un arvien jauni notikumi un to attīstība nodrošina interesantu un spraigu darba gaisotni. Tikai tulks pats darba gaitā spēj sev atklāt no malas citiem it kā šķietami garlaicīgo un bezpersonisko tulkošanas darbu kā tieši pretēji izteikti personīgu un radošu procesu, ko dēvē par komunikācijas nodrošināšanu starp dažādu valodu pārstāvjiem..

TĒZES

1. Ikvienam cilvēkam, arī tādām, kurš nav saistīts ar darbu policijā, ir skaidrs, ka situācijā, kad tiek aizturēts vai par liecinieku uz pārrunām policijā uzaicināts kāds ārvalstnieks, ir nepieciešams kāds, kurš nodrošina saprašanos starp abām pusēm. Ideālā gadījumā tas ir profesionāls tulks, kurš pārzina policijas terminoloģiju, pazīst nopratināšanas kārtību un kuram nav sveša ne profesionālā ētika, ne arī tās īpatnības, kas ir raksturīgas šim tulkošanas paveidam.

2. Tulka pieaicināšanu gadījumā, ja kāds no procesa dalībniekiem neprot tiesvedības valodu, paredz gan starptautiskie, gan arī Latvijas normatīvie akti. Atsevišķās valstīs ir izstrādāti likumi par tulka tiesībām, atbildību, atlīdzību par tulka pakalpojumiem utt. Latvijā tulka pieaicināšanu procesa ietvaros nosaka Kriminālprocesa likums, kurā atšķirībā no iepriekšējā Kriminālprocesa kodeksa ir daudz skopās skaidrojums par tulka pieaicināšanu, atbildību un vispār iztrūkst jēdziens „tulks”.

3. Situācijā Latvijā attiecībā uz tulku pieaicināšanu vai arī štata tulkiem tiesībsargājošās iestādēs ir diezgan nesakārtota, jo nereti tiek pieaicināti neprofesionāli tulki. Tulka pienākumu pildīšanu tiesībsargājošās iestādēs Latvijā bieži uztic kādam konkrētās iestādes darbiniekam, kurš labi pārvalda svešvalodu, bet kuram nav nepieciešamo tulka profesionālo iemaņu.

4. Tulkam tiesībsargājošā iestādē pastiprināta uzmanība jāpievērš tulka profesionālo principu ievērošanai, jo pat niecīga atkāpe no kāda principa var radīt konfliktsituācijas. Tulkam policijā jāievēro maksimāla precizitāte un pilnīgums, neaizmirstot atšķirīgo kultūru mijiedarbību.

5. Tulkošanas tematika policijā var būt psiholoģiski netīkama un emocionāli sarežģīta, kas nesagatavotam un neprofesionālam tulkam var izraisīt pat psihiskas problēmas. Tulki ir pirmie, kuri nereti uzzina informāciju par šausminošiem noziegumiem, tāpēc ne vienmēr ir vienkārši saglabāt mieru un sniegt nosvērtu un neitrālu tulkojumu.

6. Lai tulks tiesībsargājošā iestādē spētu sniegt profesionālu tulkojumu, ir nepieciešama attiecīga akadēmiskā izglītība. Latvijā atsevišķās tulku studiju programmās ir iekļauts tāds lekciju kurss kā juridisko tekstu tulkošana. Salīdzinot Latvijas tulku studiju programmas ar citu valstu programmām un esošo situāciju tulkošanas jomā Latvijā tiesībsargājošās iestādēs, nākas secināt, ka būtu nepieciešama lielāka uzmanība juridisku tekstu mutvārdu tulkošanai šajās apmācību programmās.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

- Best, Johanna/ Kalina, Sylvia (Hrsg.) (2002). Übersetzen und Dolmetschen: eine Orientierungshilfe. A.Franecke Verlag Tübingen und Basel. S. 299 – 305).
- Brennan, Mary (1999). Signs of Injustice. In: Mona Baker (ed.). The Translator Studies in Intercultural Communication 5(2), Manchester: St.Jerome Publishing, pp.221 – 234.
- Dolmetschen im Asylverfahren (2006). Bundesministerium für Inneres der Republik Österreich, UN-Flüchtlingskommissariats UNHCR in Österreich, Österreichischer Verband der allgemein beeideten und gerichtlich zertifizierten Dolmetscher, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft der Karl-Franzens-Universität Graz. Druckerei Bergen, Horn.
- Hansen, Doris (2001). Gerichtsdolmetschen - wie können wir den Anforderungen der Praxis gerecht werden? In: Kelletat. A. (ed.). Dolmetschen, Beiträge aus Forschung, Lehre und Praxis. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, S. 79 – 89.
- Horalkova, Milena (2001). Kurs für Gerichtsdolmetscher und –übersetzer an der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag. In: Kelletat. A. (ed.). Dolmetschen, Beiträge aus Forschung, Lehre und Praxis. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, S. 175 – 177.
- Autoru grupa prof.Dr. Habil. Iur. A.Kavaliņa vadībā (2007). Kriminālistikas un operatīvās darbības latviešu, angļu, vācu un krievu terminoloģijas skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija.
- Kramiņa, Aiga (2001). Ethical and Aesthetic Aspects of Translation and Interpretation. In: Kelletat. A. (ed.). Dolmetschen, Beiträge aus Forschung, Lehre und Praxis. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, S. 287 – 294.
- Niedre, Laila, Schaffert, Ingrid (2003). Vācu-latviešu/ latviešu/vācu juridiskā vārdnīca. Rīga: LU Eirofakultāte.
- Snell-Hornby Marie/ Hönig, Hans G./ Kußmaul, Paul & Schmitt Peter (1998). Handbuch Translation. Tübingen: Stauffenburg, S.304 - 319.
- Stolze Radegundis (1999). Die Fachübersetzung: eine Einführung. Tübingen: Günter Narr Verlag, S.165 – 181.

„Der Spiegel”, Nr.23/96, „Falsch übersetzt”

Veisbergs, Andrejs (2007). Konferenču tulkošana. Rīga: Zinātne.

Witte, Heidrun (1998). Die Rolle der Kulturkompetenz. Handbuch Translation. Mary Snell-Hornby (Hrsg.). Brigitte Narr Verlag Tübingen.

www.aiic.net/ViewPage.cfm/article150.htm

www.beeidigte-dolmetscher.de/artikel.rtf

www.humanrights.lv/doc/regional/eck.htm

www.ifg.amu.edu.pl/ifg/index.php

www.latvijasnotars.lv

www.likumi.lv

www.lu.lv/fakultates/mvf/index.html

www.merkur-online.de/regionen/bayern/;art8830,858765

www.ronaldhoffman.de

www.tiesas.lv

www.translatum.gr/journal/5/court-interpreting.htm

www.tulki.venta.lv/Tulka_profesija

www.vvu-bw.de/cms/docs/doc28645.pdf

Diplomdarbs „Tulka loma policijā” izstrādāts LU Moderno valodu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore:

Aija Kavinska 22.05.2008.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Mag. Phil.. Linda Gaile

Recenzents: Dr. philol. Habil. A.Veisbergs

Darbs iesniegts 22.05.2008.

Darbs aizstāvēts _____

_____.2008. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: